

БІОЕТИКА

**DONUM
VITAE**

**DIGNITAS
PERSONAE**

МЕДИЦИНА
П РА В О

КОНГРЕГАЦІЯ У СПРАВАХ ДОКТРИНИ ВІРИ

DONUM VITAE

Інструкція про повагу до людського життя,
що народжується, і гідність прокреації.
Відповіді на деякі питання сьогодення

DIGNITAS PERSONAE

Інструкція стосовно деяких питань біоетики

Львів
Видавництво ЛОБФ «Медицина і право»
2011

УДК 614:17.025
ББК 56
І–72

Переклад за офіційними виданнями Libreria Editrice Vaticana, 1987, 2008.

Переклад та редагування: **Б. О. Савчика, Р. І. Попа** (OFMCar).

І–72 Інструкції: Donum Vitae; Dignitas personae / Ватикан. Конгрегація у справах доктрини віри [пер. з італ. Р. І. Попа; ред.: Б. О. Савчика, Р. І. Попа]. — Львів: Вид-во ЛОБФ «Медицина і право», 2011. — 64 с.

ISBN 978-966-2019-12-4

Інструкції Donum Vitae і Dignitas personae Конгрегації у справах доктрини віри адресовані, передусім, науковим працівникам, біологам, лікарям, медичним сестрам, священникам, а також усім, хто з обов'язку чи з покликання здійснює опіку над здоров'ям і життям інших людей.

УДК 614:17.025
ББК 56

Друкується з дозволу Голови Конференції єпископату України латинського об'єднання архієпископа-митрополита Львівського Мечислава Мокшицького.

© Copyright Libreria Editrice Vaticana, 1987, 2008
© Савчик Б. О., переклад укр. мовою, 2011
ISBN 978-966-2019-12-4 © Царик М. З., дизайн обкладинки, 2011

DONUM VITAE

Інструкція про повагу до людського життя,
що народжується, і гідність прокреації.
Відповіді на деякі питання сьогодення

ПЕРЕДМОВА

Численні Єпископські конференції*, окремі єпископи, богослови, лікарі і науковці зверталися до Конгрегації у справах доктрини віри, щоб з'ясувати, чи відповідають принципам католицької моралі біомедичні технології, які дозволяють втручатися в початкову фазу життя людської істоти та в самі процеси прокреації.

Ця Інструкція, що є наслідком численних консультацій і ретельного аналізу декларацій, не має на меті переказати зміст усього вчення Церкви про гідність людського життя, що народжується, і прокреацію. Вона містить декілька конкретних відповідей, у світлі попередніх настанов Магістеріуму (Учительського служіння Церкви), на основні запитання, які супроводжують ці теми.

Текст побудовано таким чином: вступ допоможе пригадати фундаментальні принципи антропологічного та морального характеру, необхідні для належної оцінки проблем і пошуку відповідей на поставлені запитання; в першій частині йтиметься про повагу до людської істоти від самого початку її існування; у другій частині висвітлюються моральні питання, пов'язані з втручанням технологій у людську прокреацію; у третій частині викладені деякі аспекти взаємозв'язку морального закону і цивільного права у сфері поваги до людських ембріонів і плодів** та прийнятності методів штучної прокреації.

ВСТУП

1. Біомедичні дослідження та вчення Церкви

Дар життя, який Бог Творець і Отець довірив людині, зобов'язує її шанувати незбагненну цінність цього життя і бути за нього відповідальним: цей фундаментальний принцип слід покласти в основу міркувань для того, щоб з'ясувати і вирішити моральні проблеми, які постали внаслідок штучного втручання у життя, що народжується, і у процеси прокреації.

* Єпископська Конференція — в Римо-католицькій церкві колегіальний орган, що складається з єпископів певної країни (території) (прим. *пер.*).

** Термінами «зигота», «преембріон», «ембріон» і «плід» у біології позначаються послідовні стадії розвитку людської істоти. Ця Інструкція вільно послуговується цими термінами, наповнюючи їх ідентичним етичним значенням, щоб означити плід людського зачаття — видимий чи ні — від першого моменту його існування до народження. Причину такого вживання буде пояснено в тексті (Пор.: I, 1).

Завдяки поступу біологічних і медичних наук людина отримує у своє розпорядження щораз дієвіші терапевтичні засоби, а разом з ними — більшу владу із непередбачуваними наслідками для людського життя на самому його початку, а також на перших стадіях. Найрізноманітніші сучасні методи дають можливість втручатися не лише, щоб допомогти, а й щоб панувати над процесом прокреації. Ці методи дають можливість «взяти у руки власну долю», але водночас можуть викликати «спокусу переступити межі розумного панування над природою»¹. Вони можуть сприяти поступу людства, а можуть становити серйозну загрозу. Звідусіль лунають наполегливі вимоги надійно захистити цінності і права людської особи при втручанні у прокреацію. Виголошують їх не лише вірні, а й ті, хто визнають Церкву «експертом з гуманності»² з місією служити «цивілізації любові»³ і життя.

У сферу експериментальних наук Магістеріум не втручається, але, зважаючи на результати досліджень і впровадження технологій, має намір запропонувати, з огляду на свою євангельську місію та апостольський обов'язок, моральне вчення, що відповідає гідності особи та її цілісного покликання. Тому Магістеріум прокоментує критерії морального судження щодо застосування наукових досліджень і технологій, особливо тих, які стосуються людського життя і його початку. Такими критеріями є повага, захист і підтримка людини, її «первинне і фундаментальне право» на життя⁴, її гідність як особи, наділеної нематеріальною душею та моральною відповідальністю⁵ і покликаної до блаженного сопричастя з Богом.

Втручання Церкви у цю сферу також натхненне любов'ю до людини, прагненням допомогти їй пізнати і поважати свої права та обов'язки. Джерелом цієї любові є Христова любов: споглядаючи таємницю Втіленого Слова, Церква також доходить розуміння «таємниці людини»⁶. Проголошуючи Євангеліє спасіння, Церква виявляє повагу до гідності людини і запрошує вповні пізнати правду про власне буття. Вона ще раз закликає послуговуватися Божественним законом для того, щоб завершити справу істини і визволення.

З доброти своєї Бог дає людям свої заповіді, які вказують дорогу життя, і благодать дотримуватися їх. І так само з доброти своєї, щоб допомогти їм витримати цю дорогу, Бог дарує кожному своє прощення. Христос із співчуттям ставиться до наших вад, бо Він — наш Творець і Спаситель. Нехай Його Дух відкриє людські серця для сприйняття дару Божого миру і розуміння Його настанов.

¹ Іоанн Павло II. Промова (1980-10-27).

² Павло VI. Промова (1965-10-04); *Populorum progressio*, 13.

³ Павло VI. Промова (1975-12-25); *Dives in misericordia*, 30.

⁴ Іоанн Павло II. Промова (1983-10-29).

⁵ *Pop.*: *Dignitatis humanae*, 2.

⁶ *Gaudium et spes*, 22; *Redemptor hominis*, 8.

2. Наука і техніка на службі людській особі

Бог сотворив людей за своїм образом і подобою: «чоловіком і жінкою сотворив їх» (Бут. 1, 27), покладаючи на них обов'язок «панувати над землею» (Бут. 1, 28). Основні наукові і прикладні дослідження є наочним доказом цього панування людини над створіннями. Наука і техніка є корисними для людини засобами, якщо служать їй і сприяють цілісному розвитку для загального добра. Але вони не можуть самі по собі визначати сенс існування і прогресу людства. Орієнтовані на людину, від якої беруть свій початок і завдяки якій розвиваються, вони повинні узгоджувати з нею та її моральними цінностями критерії оцінки своєї доцільності та усвідомлення своїх меж.

З одного боку, було б оманливо стверджувати, що наукові дослідження та їх застосування є морально нейтральними. З іншого — не можна вважати за визначальні критерії суто технічну ефективність, можливу користь дослідів для одних за рахунок інших, чи, що ще гірше, панівну ідеологію. Тому наука і техніка, заради збереження власного внутрішньо притаманного їм значення, повинні беззастережно поважати фундаментальні критерії морального закону: тобто вони насамперед мусять служити людській особі, її невід'ємним правам, її правдивому і цілісному благу, відповідно до задуму і волі Бога⁷.

Швидкий розвиток технологічних відкриттів робить потребу поважати згадані критерії ще нагальнішою: наука «позбавлена сумління» може призвести лише до загибелі людини. «Наша епоха більше, ніж минулі часи, потребує такої мудрості, яка б робила більш людяними нові речі, які людина відкриває. Бо якщо люди не стануть мудрішими, — майбутнє світу потрапить у небезпеку»⁸.

3. Антропологія і втручання у біомедичній сфері

Які моральні критерії потрібно використовувати для з'ясування проблем, які постали сьогодні у сфері біомедицини? Відповідь на це запитання передбачає правильне розуміння сутності людської особи у її тілесному вимірі.

Лише у гармонії зі своєю справжньою природою людина може досягти самореалізації як «єдине ціле»⁹: а ця природа є поєднанням тілесного та духовного. Людське тіло, субстанціально поєднане з нематеріальною душею, не можна вважати лише комплексом тканин, органів і функцій, його не можна прирівнювати до тіла тварин: тіло людини є невід'ємною складовою особи, що через нього проявляється й виражається.

⁷ Поп.: *Gaudium et spes*, 35.

⁸ *Gaudium et spes*, 15; поп.: *Populorum progressio*, 20; *Redemptor hominis*, 15; *Familiaris consortio*, 8.

⁹ *Familiaris consortio*, 11.

Природний моральний закон визначає цілі, права та обов'язки, які базуються на тілесній і духовній природі людської особи. Тому цей закон не можна розуміти просто як сукупність норм біологічного рівня. Його слід визначити як розумний порядок, згідно з яким людина покликана Творцем спрямовувати й упорядковувати своє життя і вчинки та відповідно розпоряджатися власним тілом¹⁰.

З цих принципів можна вивести перший висновок: будь-яке втручання в людське тіло є втручанням не лише в тканини, органи та їхні функції, а й в саму особу. Цей висновок сповнений, можливо, дещо прихованого, але все ж реального, морально вагомого і відповідального змісту. Папа Іоанн Павло II ще раз наголосив на цьому, виступаючи перед Всесвітньою медичною асоціацією: «Кожна людська особа у своїй цілковитій неповторності складається не лише з духу, а й з тіла, і тому в тілі і через тіло реально стає доступною сама особа в конкретній реальності. Отже, повага до гідності людини є рівнозначною збереженню ідентичності людини, „тілом і духом єдиною“», як зазначив II Ватиканський собор (*Gaudium et Spes*, 14, ч. I).

Саме спираючись на таке антропологічне трактування, можна знайти фундаментальні критерії для ухвалення рішень стосовно технологічних методів, які не є суто терапевтичними, як, наприклад, ті, що спрямовані на поліпшення біологічного становища людини»¹¹.

Прикладна біологія і медицина співпрацюють задля цілісного блага людського життя, коли приходять на допомогу хворому і немічному, з повагою до його гідності як Божого створіння. Жоден найкомпетентніший біолог чи лікар не має підстав заявити, що він спроможний вирішувати долю людини. Цю норму особливо обережно слід застосовувати у сфері статевих стосунків та прокреації, у яких чоловік і жінка актуалізують фундаментальні цінності любові і життя.

Бог, який є любов'ю і життям, нагородив чоловіка та жінку покликанням до особливої участі в Його таємниці особової єдності та Його справі Творця і Отця¹². Тому у цьому єднанні та прокреації шлюб має особливі блага і цінності, які не можна прирівняти до тих, якими наділені нижчі форми життя. Такі цінності та значення мають особливий характер і визначають моральні значення і межі штучного втручання у прокреацію і початок людського життя. Не варто відмовлятися від цих втручань на тій підставі, що вони штучні. Як такі вони свідчать про можливості медичного мистецтва. Але їм слід дати моральну оцінку стосовно гідності людської особи, яка покликана реалізувати своє визначене Богом покликання дарувати любов і дарувати життя.

¹⁰ Пор.: *Humanae vitae*, 10.

¹¹ Іоанн Павло II. Промова (1983-10-29).

¹² Пор.: *Familiaris consortio*, 11; пор.: *Gaudium et spes*, 50.

4. Фундаментальні критерії морального судження

Існують дві фундаментальні цінності, до яких дотичні технології штучної прокреації людини: життя людини, покликаної до існування, та особлива природа передавання людського життя у подружжі. Тому будь-які моральні судження стосовно технологій штучної прокреації треба формулювати з огляду саме на ці цінності.

Фізичне життя, з якого розпочинається шлях людини у світі, — це ще, безумовно, не вся цінність особи, воно не є найвищим благом людини, покликаної до вічного життя. Усе ж воно певною мірою є «фундаментальною» цінністю, оскільки саме на цьому фізичному житті базуються і розвиваються всі інші цінності особи¹³. Недоторканність права на життя невинної людської істоти, «від хвилини зачаття аж до смерті», є знаменням і вимогою недоторканності самої людської особи, якій життя дарував Творець¹⁴.

Самобутність характеру передавання життя людського, на відміну від інших форм життя на землі, визначається особливістю людської особи. «Передавання людського життя за своєю природою довірене особовому і свідомому актові, як таке воно підпорядковане святим Божим законам: незмінним і непорушним, які потрібно беззастережно визнавати і яких слід дотримуватись. Не можна, отже, вдаватися до засобів і діяти за законами, допустимими при розмноженні рослин і тварин»¹⁵.

Технічний поступ уможливив народження поза статевими стосунками: через злиття *in vitro* зародкових клітин, попередньо взятих від чоловіка і жінки. Але не все, що технічно можливе, обов'язково є морально прийнятним. Тому перш ніж дати моральну оцінку технологічного втручання у людське буття на перших стадіях його розвитку, треба глибоко осмислити фундаментальні цінності життя і людської прокреації.

5. Вчення Магістеріуму

Зі свого боку Магістеріум також пропонує людському розумові світло Об'явлення: вчення Магістеріуму щодо людини містить багато елементів, які стосуються висвітлених тут проблем.

Життя кожної людини з моменту зачаття вимагає абсолютної пошани, адже людина є справді «єдиним створінням на землі, яке Бог покликав до життя задля неї самої»¹⁶, і нематеріальна душа кожної людини «безпосередньо сотворена» Богом¹⁷; усе її єство несе в собі образ Творця. Людське життя священне, бо вже від самого початку містить у собі «творчий

¹³ Quaestio de abortu procurato, 9.

¹⁴ Іоанн Павло II. Промова (1983-10-29).

¹⁵ Mater et Magistra, III.

¹⁶ Gaudium et spes, 24.

¹⁷ Поп.: Humani generis; Sollemnis Professio Fidei.

акт Бога»¹⁸ і навіки перебуває в особливих стосунках з Творцем — її єдиною метою. Тільки Бог є Владикою життя від самого його початку і до кінця¹⁹. Ніхто за жодних обставин не може вимагати для себе права знищити невинну людську істоту²⁰.

Людська прокреація вимагає від подружжя відповідальної співпраці з плідною Божою любов'ю²¹. Дар людського життя повинен бути реалізований у подружжі через особливі та виняткові акти чоловіка і жінки відповідно до Божих законів²².

I. ПОВАГА ДО ЛЮДСЬКИХ ЕМБРІОНІВ

Як уже зазначалося, глибокі розмірковування над ученням Магістеріуму і над вагомістю підстав, допомагають знайти відповіді на численні запитання морального характеру, які ставить перед нами технічне втручання у людську істоту на першій стадії її життя і у процесі зачаття.

1. Якої поваги заслуговує людський ембріон, з огляду на його сутність та ідентичність?

Людську істоту слід поважати як особу від найпершого моменту її існування. Застосування методів штучного запліднення уможливили різноманітні втручання в ембріони і людські плоди, що мають різні цілі: діагностичну і терапевтичну, наукову і комерційну. Як наслідок постають серйозні проблеми. Чи допустимі експериментування над людськими ембріонами з метою наукових досліджень? Якими нормами і законами їх слід регулювати?

У пошуках відповідей на ці запитання слід замислитися над сутністю та особливою ідентичністю — «статусом» — людського ембріона.

На II Ватиканському соборі Церква знову нагадала сучасникам свою постійну і незмінну доктрину, згідно з якою «зачате життя потрібно берегти з особливою дбайливістю, аборт і дітовбивство є жахливим злочином»²³.

¹⁸ Mater et Magistra, III; пор.: Іоанн Павло II. Промова (1983-09-17): «Творчий акт Бога знаменує початок кожної людської особи: жодна людина не може з'явитися на світ випадково; вона завжди є плодом творчої любові Бога».

¹⁹ Пор.: Gaudium et spes, 24.

²⁰ Пор.: Пій XII. Промова (1944-11-12).

²¹ Пор.: Gaudium et spes, 50.

²² Пор.: Gaudium et spes, 51: «Отож моральна поведінка в тих випадках, коли йдеться про погодження подружньої любові з обов'язком передавання життя, визначається не тільки щирим наміром й спонукальними чинниками, а й об'єктивними критеріями, що випливають з природи самої особи та її поведінки, особливого ставлення до взаємного самовіддання і прокреації в межах істинної любові».

²³ Gaudium et spes, 51.

Нещодавно Хартія прав сім'ї, видана Святим престолом, підтвердила, що «людське життя вимагає абсолютної поваги і захисту від моменту зачаття»²⁴.

Конгрегація [у справах доктрини віри] стежить за перебігом дискусій стосовно початку людського життя, індивідуальності людської істоти та ідентичності людської особи. Конгрегація нагадує про вчення, викладене у *Quaestio de abortu procurato*: «Від моменту запліднення яйцеклітини розпочинається нове життя, яке не є життям ні батька, ні матері, це життя нової людської істоти, що розвивається власним шляхом. Вона не стала б людською істотою, якби не була нею від самого початку. Сучасна наука генетика лише підтверджує все те, що завжди було очевидним... Вона стверджує, що вже з першої миті відомо, якою людиною буде ця жива істота, усі притаманні їй риси та ознаки уже остаточно визначені. З моменту запліднення розпочинається предивний перебіг нового життя, але воно потребує ще „досить багато часу“, щоб належно впорядкуватися і приготуватися до реалізації всіх своїх необмежених можливостей»²⁵. Це вчення залишається чинним і підтверджується (якщо взагалі потребує підтвердження) найновішими науковими відкриттями. Зокрема, біологія людини визнає, що в зиготі*, яка утворилася внаслідок запліднення, міститься вже сформована біологічна індивідуальність нової людської особи.

Безумовно, жодних експериментальних відомостей самих по собі не достатньо, щоб переконати нас в існуванні нематеріальної душі. Усе ж наукові висновки щодо людського ембріона є вагомою підставою для розумового ствердження існування особи від моменту появи людського життя: як людська істота могла б не бути особою? Магістеріум виразно не вдається до філософських тверджень, але постійно підтверджує моральний осуд вчинення абортів будь-якого виду. Стосовно цього вчення було і залишається незмінним²⁶.

Отже, плід людського роду з першого моменту свого існування, тобто з моменту, коли сформувалася зигота, вимагає безумовної поваги, яка, з моральної точки зору, належить людині в її тілесній і духовній цілісності. Людську істоту потрібно поважати і трактувати як особу з моменту зачаття, необхідно визнавати її права як особи, серед яких на першому місці є невід'ємне право кожної невинної людської істоти на життя. Це доктринальне твердження слугує фундаментальним критерієм для вирішення численних проблем, які постали як наслідок розвитку біомедичних наук. Оскільки ембріон слід трактувати як особу, то його також треба

²⁴ Хартія прав сім'ї (1983-10-22), 4.

²⁵ *Quaestio de abortu procurato*, 12, 13.

* Зигота — диплоїдна (містить повний подвійний набір хромосом) клітина, що утворюється внаслідок запліднення (злиття яйцеклітини і сперматозоїда).

²⁶ Пор.: Павло VI. Промова (1972-12-09).

захищати в його цілісності, оберігати і піклуватися про нього як про будь-яку іншу людську істоту, в тому числі і засобами медицини.

2. Чи пренатальна діагностика є морально прийнятною?

Якщо пренатальну діагностику провадять з повагою до життя та цілісності ембріона і людського плода, з метою його збереження чи оздоровлення як індивіда, тоді відповідь на це запитання є стверджувальною.

Пренатальна діагностика надає інформацію про стан ембріона і плода в материнському лоні, завдяки чому можна раніше й ефективніше розпочати певні терапевтичні, медичні і хірургічні втручання.

Припустимою є лише така діагностика, яка, за згодою достатньо поінформованих батьків, використовує методи, що зберігають життя та цілісність ембріона і його матері, не наражаючи їх на непропорційний ризик²⁷. Натомість пренатальна діагностика серйозно суперечить моральним принципам, якщо вона передбачає, залежно від результату, можливість аборту. Діагностика, що підтверджує наявність у плода аномалій або спадкової хвороби, не повинна бути рівнозначна смертному вирокowi. Тому жінка вчинила б неправомірно, якби попросила провести таку діагностику із рішучим наміром вдатися до аборту, якщо результати засвідчать наявність дефекту розвитку чи аномалію. Чоловік, родичі чи будь-хто інший, так само вчинили б усупереч моральному закону, якщо б радили чи примушували майбутню матір до діагностики з таким же можливим наміром вдатися до аборту. Також винним у неприпустимій співпраці слід визнати і фахівця, який, провадячи діагностування та повідомляючи його результати, свідомо б сприяв встановленню чи підтримці зв'язку між пренатальною діагностикою й абортom.

Будь-яку директиву чи програму державної влади, закладів охорони здоров'я чи наукових установ, які пов'язують пренатальну діагностику з абортom і безпосередньо спонукають майбутніх матерів до такої діагностики з метою знищення плодів з дефектами розвитку чи спадковими

²⁷ Обов'язок уникати непропорційного ризику передбачає автентичну пошану до людини та обгрунтованість терапевтичних намірів. Це означає, що лікар «повинен уважно оцінити можливі негативні наслідки застосування означеного дослідження для ненародженої дитини, які можуть статися внаслідок необхідного застосування особливих дослідницьких технологій, та уникати застосування тих методів діагностики, щодо доцільності та нешкідливості яких немає достатніх гарантій. Якщо, що часто трапляється, необхідно зважитися на певний ризик, то застосовувати якийсь метод можна тільки переконавшись, що ризик виправданий реальною невідкладною необхідністю діагностики і важливістю її результатів для самої зачатої дитини» (Іоанн Павло II. Промова (1982-12-03)). Пояснення щодо «пропорційного ризику» повинно бути враховано і в наступних розділах (частинах) Інструкції; щоразу, коли вживається цей термін.

хворобами, слід визнати такими, що порушують право на життя ненародженої дитини й обмежують основні права та обов'язки подружжя.

3. Чи терапевтичні втручання, які здійснюються над людськими ембріонами, є прийнятними?

Як і будь-які інші медичні втручання, маніпуляції з людським ембріоном є прийнятними, якщо виконуються з повагою до його життя і цілісності, не наражають його на непропорційний ризик, спрямовані на лікування, поліпшення стану здоров'я чи особисте виживання.

Згідно з деонтологічними правилами, будь-які терапевтичні заходи стосовно дітей вимагають вільної згоди належно поінформованих батьків. Особливо обережно слід ставитися до внутрішньоутробного життя.

Легітимність і критерії таких технологічних втручань чітко сформулював Папа Іоанн Павло II: «Суто терапевтичне втручання, безпосередньою метою якого є зцілення різноманітних хвороб, зокрема таких, що спричинені хромосомними вадами, можна вважати загалом бажаним, якщо воно справді має на меті добро особи, не порушує її цілісності і не погіршує стану її здоров'я. Таке втручання справді не суперечить логіці християнської моральної традиції»²⁸.

4. Якої моральної оцінки заслуговують дослідження та випробування* на людських ембріонах і плодах?

При медичних дослідженнях обов'язковими умовами проведення втручань на живих ембріонах є моральна впевненість у безпечності втручання для життя та цілісності плоду і його матері, а також згода добре поінформованих батьків. Отже, будь-які дослідження, навіть, якщо вони зводяться до звичайного обстеження ембріона, є неприйнятними за найменшого ризику для фізичної цілісності чи життя ембріона.

Подібно до того, як розрізняють випробування з метою, що не є безпосередньо терапевтичною, і випробування, яке є виразно терапевтичним само по собі, треба також розрізнити випробування, які виконують на ще живих ембріонах і на мертвих ембріонах. Якщо ембріони живі, без огляду

²⁸ Іоанн Павло II. Промова (1983-10-29).

* Оскільки терміни «дослідження» і «випробування» є полісемічними, слід уточнити значення, в якому вони вживаються в цьому документі: 1) під дослідженнями тут розуміється будь-який індуктивно-дедуктивний процес, який має на меті сприяти систематичному дослідженню даного феномену у людській сфері чи перевірити гіпотези, які впливають з попередніх досліджень; 2) під випробуваннями розуміється будь-який пошук, в якому людська особа (на різних стадіях свого існування: ембріона, плода, дитини чи дорослого) є об'єктом, через який чи на якому хочуть перевірити на даний час невідомий чи недостатньо вивчений (напр., фармакологічний, хірургічний, тератогенний тощо) вплив лікування.

на їхню життєздатність їх слід поважати, як і будь-яку людську особу; випробування на ембріонах, що не є суто терапевтичним, неприпустиме²⁹.

Жодною найблагороднішою метою, важливістю для науки, інших людей чи суспільства, не може виправдати випробування на живих людських ембріонах чи плодах, незалежно від того, життєздатні вони чи ні, перебувають всередині чи поза материнським лоном. Навіть якщо батьків про все поінформували, вони не можуть дати згоду, яку звичайно дають на проведення клінічного випробування на дорослих, тому що не мають права вільно розпоряджатися фізичною цілісністю чи життям ненародженої дитини. Навіть більше, випробування на ембріонах і плодах завжди супроводжується ризиком і насправді здебільшого криє в собі загрозу заподіяння шкоди їхній фізичній цілісності чи, навіть, смерті.

Використання людських ембріонів чи плодів як об'єктів чи засобів випробування є злочином проти їхньої гідності як людей, які мають право на таку ж повагу, що й народжена дитина і кожна людська особа.

У *Хартії прав сім'ї*, виданій Святим престолом, стверджується: «Повага до гідності людської істоти не допускає жодних експериментальних маніпуляцій над людським ембріоном чи його експлуатацію»³⁰. Практика зберігання живих людських ембріонів *in vivo* чи *in vitro* для експериментальних або комерційних цілей повністю суперечить людській гідності.

У випадку проведення суто терапевтичного випробування, а саме коли йдеться про експериментальні форми терапії в інтересах самого ембріона, є останньою спробою зберегти його життя і за відсутності інших надійних форм терапії, прийнятним може бути застосування медикаментів чи методів, які ще не зовсім випробувані³¹.

Останки людських ембріонів або плодів, незалежно від того, свідомо була перервана вагітність чи ні, заслуговують на таку ж пошану, як і інші людські останки. Зокрема, вони не можуть бути об'єктом розчленування або розтину, якщо їх смерть ще не підтверджена, і без згоди батьків або матері. Крім того, завжди слід дотримуватися моральних принципів, щоб не стати співучасником навмисного переривання вагітності й уникнути ризику співпраці зі злом. Будь-яку комерційну діяльність стосовно

²⁹ Пор.: Іоанн Павло II. Промова (1982-10-23): «Однозначно й офіційно засуджую експериментальні маніпуляції на людських ембріонах, оскільки людська істота, з хвилини свого зачаття аж до смерті, не може використовуватися для будь-якої мети».

³⁰ Хартія прав сім'ї (1983-10-22), 4b.

³¹ Пор.: Іоанн Павло II. Промова (1982-12-03): «Будь-яка форма випробувань на плодах, яка може зашкодити їхній цілісності чи становищу, є непринятною, за винятком останніх зусиль для порятунку їх від смерті». *Iura et bona*, 4: «У сумнівних випадках, коли відомі засоби не діють, може статися так, що новий, ще недостатньо випробуваний метод, за беззаперечного ризику, обіцяє велику ймовірність успіху. Якщо хворий погоджується, застосування такого лікування дозволене».

мертвих плодів, як і стосовно тіл дорослих осіб, треба розглядати як неприпустиму і таку, яку необхідно заборонити.

5. Якої моральної оцінки заслуговує використання з дослідницькою метою ембріонів, отриманих шляхом запліднення *in vitro*?

Отримані *in vitro* людські ембріони є людськими істотами і суб'єктами прав: їхню гідність і право на життя слід поважати з першого моменту існування. Продукувати людські ембріони задля того, щоб використовувати їх як доступний «біологічний матеріал», аморально.

У звичайній практиці штучного запліднення *in vitro* у тіло жінки переносять не всі ембріони, деякі з них знищують. Оскільки Церква забороняє умисний аборт, вона так само забороняє і дії, спрямовані проти життя цих людських істот. Її обов'язком є засудити добровільне знищення людських ембріонів, отриманих *in vitro* шляхом штучного запліднення чи «близнюкового розділення», єдиною метою яких є наукові пошуки. Дослідник, який діє у такий спосіб, намагається підмінити Бога і, хай навіть невідомо, робить себе господарем долі інших людей, оскільки свавільно визначає, кому жити, а кому — вмерти, і вбиває беззахисних людських істот.

На цій підставі методи дослідження чи випробування, які пошкоджують або наражають ембріони, отримані шляхом штучного запліднення *in vitro*, на серйозний і непропорційний ризик, є морально неприйнятними. Кожну людину треба поважати заради неї самої і її гідність не можна зводити до цінності простого інструменту, який принесе користь іншим. Умисне наражання на смерть людських ембріонів *in vitro* суперечить моральним законам. Лише через те, що вони були випродуковані *in vitro*, ембріони, не перенесені у тіло матері, так звані надлишкові, залишаються напризволяще безглуздому фатуму, без надання жодних безпечних засобів виживання, які можуть бути правомірно застосовані.

6. Як слід оцінювати інші методи маніпуляції ембріонами, пов'язані з «допоміжними репродуктивними технологіями»?

Технології запліднення *in vitro* можуть відкрити шлях до інших форм біологічних і генетичних маніпуляцій з людськими ембріонами, наприклад, до спроб і планів схрестити людську і тваринну гамети та забезпечити визрівання людських ембріонів у матці тварин, або гіпотез чи проєктів створення штучних маток. Такі дії суперечать людській гідності, притаманній ембріонові, і водночас суперечать праву кожної особи бути зачатою і народитися у подружжі і з подружжя³². Аморальними вважаються

³² Ніхто не може заявити, що має суб'єктивне право на початок свого існування, доки сам не з'явився на світ. Проте цілком законним є право дитини на цілком людський початок, через зачаття, що відповідає особовій природі людини. Життя — це дар, який повинен передаватися у спосіб, достойний як суб'єкта, який його одержує, так і суб'єктів, які його передають. До цього положення ми ще повернемося, аналізуючи штучну прокреацію людини.

спроби чи наміри створити людину без статевих стосунків: через «близнюковий поділ», клонування чи партеногенез, оскільки вони суперечать гідності як людської прокреації, так і подружнього єднання.

Заморожування ембріонів, навіть з метою збереження їхнього життя (криоконсервація), — це неповага до людських істот, оскільки за таких умов ембріони наражаються на серйозний ризик смерті чи пошкодження тілесної цілісності, принаймні, тимчасово позбавляються материнського прихистку і визрівання, опиняються перед загрозою майбутніх кривд і маніпуляцій.

Окремі спроби вплинути на хромосомну і генетичну спадковість не є терапевтичними, а спрямовані на продукування людських істот визначеної статі чи з іншими попередньо заданими ознаками. Такі маніпуляції суперечать гідності особи, її цілісності та ідентичності. Їх не можна в жодному разі виправдати навіть за умови, що вони принесуть добрі наслідки для майбутніх поколінь³³. Кожну особу необхідно поважати заради неї самої: у цьому полягає гідність і право кожної людської істоти від її зачаття.

II. ВТРУЧАННЯ У ЛЮДСЬКУ ПРОКРЕАЦІЮ

Під «штучною прокреацією», чи «штучним заплідненням», розуміються різні технічні методи, метою яких є зачаття людини іншим способом, аніж статеве єднання чоловіка і жінки. Ця Інструкція розглядає проблему запліднення яйцеклітини *in vitro* і штучної інсемінації шляхом перенесення у жіночий статевий тракт заздалегідь отриманої сперми.

Попередня моральна оцінка таких технічних дій спирається на аналіз обставин і наслідків цих дій з точки зору пошани до ембріона людини. У процесі розвитку і вдосконалення практики запліднення *in vitro* було здійснено велику кількість запліднень і знищено багато людських ембріонів.

Навіть сьогодні звична практика передбачає гіперовуляцію у жінки: певну кількість яйцеклітин вилучають, запліднюють, а потім культивують *in vitro* впродовж кількох днів. Зазвичай не всі ембріони переносять у жіночий статевий тракт; деякі, здебільшого названі «надлишковими», знищують або заморожують. Деякі з імплантованих ембріонів знищують з огляду на різноманітні еugenічні, економічні чи психологічні підстави. Таке навмисне руйнування людських істот, чи використання ембріонів у різних цілях, на шкоду їхній цілісності та життю, суперечить уже згаданому вченню щодо абортів.

Зв'язок між заплідненням *in vitro* і добровільним знищенням людських ембріонів можна простежити досить часто. Знаково, що через ці процедури з очевидно суперечливими цілями життя і смерть підпорядковуються волі людини, яка таким чином перебирає на себе роль Того, хто

³³ Пор.: Іоанн Павло II. Промова (1983-10-29).

може вирішувати питання життя і смерті. Цей процес насильства і домінування може залишитися непоміченим навіть для тих осіб, які, бажаючи використати цю процедуру, самі стають її суб'єктами. Для формування морального судження про *FIVET* (*fertilization in vitro and embryo transfer*) важливо враховувати всі зібрані факти і холодну логіку, яка їх пов'язує: проабортивна ментальність, яка уможливорює ці дії, — хочемо ми цього чи ні, — призводить до панування людини над життям і смертю собі подібних і, врешті-решт, може призвести до панування радикальної евгеніки.

Проте такі зловживання не означають припинення подальшого прискіпливого етичного дослідження технік штучної прокреації як таких, абстрагуючись, наскільки це можливо, від факту знищення ембріонів, отриманих шляхом запліднення *in vitro*.

У цій Інструкції спочатку будуть висвітлені проблеми, пов'язані з штучним гетерологічним заплідненням (II, 1—3)*, а потім — пов'язані з штучним гомологічним заплідненням (II, 4—6)**.

Перш ніж сформулювати етичне судження стосовно кожного з цих методів, розгляньмо принципи і цінності, які визначають моральну оцінку кожного з них.

А. ШТУЧНЕ ГЕТЕРОЛОГІЧНЕ ЗАПЛІДНЕННЯ

1. Чому людська прокреація повинна відбуватися у подружжі?

Кожну людську істоту потрібно завжди приймати як дар і Боже благословення. Однак з моральної точки зору справді відповідальною щодо народженої дитини є лише прокреація як плід подружжя.

Оскільки людська прокреація має особливості, що визначаються особовою гідністю батьків і дітей, прокреація нової особи як форма співпраці

* Під терміносполученням «штучне гетерологічне запліднення (прокреація)» Інструкція розуміє методи (технології, засоби), спрямовані на досягнення зачаття людини штучним способом за допомогою гамет, взятих принаймні від одного донора з-поза подружньої пари. Такі методи поділяються на два види: а) гетерологічне *FIVET* — зачаття людини шляхом злиття *in vitro* гамет, отриманих принаймні від одного донора з-поза подружньої пари; б) штучна гетерологічна інсемінація — зачаття людини шляхом упровадження в статевий тракт заміжньої жінки сперми, заздалегідь отриманої від донора, який не є її чоловіком.

** Під терміносполученням «штучне гомологічне запліднення (прокреація)» Інструкція розуміє методи, що використовуються для зачаття людини за допомогою гамет від подружньої пари. Штучне гомологічне запліднення може здійснюватися двома способами: а) гомологічне *FIVET* — зачаття людини шляхом злиття *in vitro* гамет від подружньої пари, поєднаної в подружжі; б) штучна гомологічна інсемінація — зачаття людини шляхом упровадження в статевий тракт заміжньої жінки заздалегідь отриманої сперми її чоловіка.

чоловіка і жінки з силою Творця повинна бути плодом подружньої пари, їхньої любові та вірності³⁴. Вірність подружжя включає в себе взаємну повагу до їхнього права стати батьком і матір'ю виключно завдяки одне одному.

Дитина має право бути зачатою, виношеною у лоні, приведеною на світ і вихованою у подружжі: бо лише через певний і визнаний зв'язок зі своїми батьками дитина може розкрити власну ідентичність і досягти власного людського розвитку.

Батьки знаходять у своїй дитині підтвердження і втілення їхнього взаємного самодарування: дитина є живим образом їхньої любові, постійним знаком їхнього подружнього єднання, живим і утвердженим вираженням їхнього батьківства та материнства³⁵.

З огляду на поклонання та суспільну відповідальність особи, благо дітей і батьків сприяє благові громадського суспільства. Життєздатність і стабільність суспільства вимагає, щоб діти приходили на світ у лоні сім'ї і щоб непорушною основою суспільства було подружжя.

Традиція Церкви та антропологічний підхід визнають за подружжям та його нерозривною єдністю єдине середовище, гідне дійсно відповідальної прокреації.

2. Чи штучне гетерологічне запліднення не суперечить гідності подружньої пари та правді про подружжя?

Через *FIVET* та штучну гетерологічну інсемінацію зачаття відбувається внаслідок злиття гамет, при цьому принаймні один з донорів не належить до подружжя. Штучне гетерологічне запліднення суперечить єдності подружжя, гідності осіб, які його складають, властивому покликанню батьків і праву дитини бути зачатою і приведеною на світ у подружжі і з подружжя³⁶.

Повага до єдності подружжя і до подружньої вірності вимагає, щоб дитина була зачатою у подружжі. Зв'язок, який існує між чоловіком і дружи-

³⁴ Пор.: *Gaudium et spes*, 50.

³⁵ Пор.: *Familiaris consortio*, 14.

³⁶ Пор.: Пій XII. Промова (1949-09-29). Відповідно до задуму Творця, «так то полишає чоловік свого батька й матір і пристає до своєї жінки, і стануть вони одним тілом» (Бут. 2, 24). Єдність подружжя, пов'язана з порядком творіння, є істиною, доступною природному розуму. Церковна Традиція та Магістеріум часто посилаються на книгу Буття прямо або через уривки з Нового Завіту, які відсилають до неї: Мт 19, 4—6; Мр 10, 5—8; Еф. 5, 31; Пор.: Афінагор. *Legatio pro christianis*, 33; PG 6, 965—967; Св. Йоан Золотоустий. In *Matthaeum homiliae*, LXII, 19, 1; PG 58 597; Св. Лев Великий. *Epist. ad Rusticum*, 4; PL 54, 1204; Інокентій III. *Epist. Gaudemus in Domino*: DS 778; II Ліонський Собор. IV Session: DS 860; Тридентійський Собор. XXIV, Session: DS 1798. 1802; *Arcanum Divinae Sapientiae; Casti connubii; Gaudium et spes*, 48; *Familiaris consortio*, 19; ККП, кан. 1056.

ною, об'єктивно і невідчужувано надає їм виняткове право стати батьком і матір'ю тільки один через одного³⁷. Звернення до третьої особи з метою отримати в розпорядження сперму або яйцеклітину є порушенням взаємного зобов'язання подружжя і злочином проти такої важливої ознаки подружжя, як єдність.

Штучне гетерологічне запліднення порушує права дитини, позбавляє дитину спорідненості з батьками, гальмує дозрівання її особистої ідентичності. Крім того, воно є образою для подружжя, покликаного до батьківства і материнства, оскільки об'єктивно позбавляє подружню плідність єдності та цілісності. Воно спричиняє розрив між генетичним батьківством, гестаційним батьківством [виношуванням дитини] та відповідальністю за виховання. Така шкода особистим стосункам у межах сім'ї проявляється негараздами у суспільстві, оскільки те, що загрожує єдності і стабільності сім'ї, є джерелом незгоди, безпорядку і несправедливості у суспільному житті.

Усе це є підставою для негативної моральної оцінки штучного гетерологічного запліднення. Відповідно, запліднення заміжньої жінки спермою донора, який не є її чоловіком, і запліднення спермою чоловіка яйцеклітини жінки, яка не є його дружиною, морально неприйнятні. Більше того, штучне запліднення незаміжньої жінки чи вдови, незалежно від того, хто є донором, не може бути морально виправданим.

Бажання чоловіка і дружини, які безуспішно борються з неплідністю, мати дитину і зберегти любов, є зрозумілими мотиваціями, але суб'єктивно добрі наміри не роблять штучне гетерологічне запліднення сумісним з об'єктивними і невідчужуваними властивостями подружжя чи таким, що поважає права дитини і кожного з подружжя.

3. Чи сурогатне материнство* є морально прийнятним?

Ні, оскільки воно, як і штучне запліднення, суперечить єдності подружжя і гідності прокреації людської особи.

Сурогатне материнство стверджує реальну неспроможність виконувати обов'язки материнської любові, подружньої вірності і відповідального материнства. Воно порушує гідність і право дитини бути зачатою, виношеною, народженою і вихованою своїми батьками. Воно шкодить сім'ї,

³⁷ Пор.: Пій XII. Промова (1949-09-29); Пій XII. Промова (1951-10-29); ККП, кан. 1134.

* Згідно з Інструкцією, терміносполучення «сурогатне материнство» має такі значення: а) стан жінки, яка виношує вагітність, започатковану імплантованим в її матку генетично чужим (отриманим шляхом злиття гамет «донорів») ембріоном, із зобов'язанням віддати народжену дитину тому, хто замовив таку вагітність; б) стан жінки, яка виношує вагітність з ембріона, зачатого шляхом запліднення її власної яйцеклітини спермою донора, що не є її чоловіком, із зобов'язанням віддати народжену дитину тому, хто замовив вагітність.

спричиняючи розмежування фізичної, психологічної та моральної її складових.

В. ШТУЧНЕ ГОМОЛОГІЧНЕ ЗАПЛІДНЕННЯ

Оскільки штучне гетерологічне запліднення визнане неприйнятним, постає запитання: якої моральної оцінки заслуговує штучне гомологічне запліднення: *FIVET* і штучна інсемінація між чоловіком і дружиною? Щоб знайти відповідь, треба попередньо з'ясувати кілька принципових питань.

4. Яким з моральної точки зору повинен бути зв'язок між прокреацією і подружнім актом?

а) Учення Церкви про подружжя і прокреацію людини стверджує: «Людина не може з власної ініціативи розривати встановлений Богом зв'язок між двома складовими подружнього акту — любовним єднанням і продовженням роду. За своєю внутрішньою структурою подружній акт, якнайтісніше поєднуючи подружжя між собою, чинить їх одночасно здатними до зачаття нового життя, відповідно до законів, записаних у природу чоловіка і жінки»³⁸. Цей принцип, що базується на природі подружжя і на внутрішньому зв'язку благ подружжя, має відомі наслідки на рівні відповідального батьківства і материнства. «Захищаючи ці обидва суттєві аспекти, — об'єднувальний і прокреативний, подружній акт зберігає у цілості сенс правдивої взаємної любові та величного покликання людини до батьківства»³⁹.

Таке саме положення про зв'язок між подружнім актом і благами подружжя проливає світло на моральну проблему штучного гомологічного запліднення, оскільки «за жодних умов не дозволяється розмежовувати ці аспекти настільки, щоб унеможливити прокреативний намір або ж подружній зв'язок»⁴⁰.

Контрацепція є засобом, який позбавляє подружній акт відкритості до прокреації і таким чином призводить до добровільного розмежування цілей подружжя. Штучне гомологічне запліднення, вдаючись до прокреації, яке не є плодом особливого акту подружнього єднання, фактично є аналогічним розмежуванням благ і значення подружжя.

Отже, запліднення є прийнятним, якщо воно є наслідком «подружнього акту, який сам по собі призначений для народження дітей, тобто для реалізації природного призначення подружжя, яке в ньому стає одним тілом»⁴¹.

³⁸ *Humanae vitae*, 12.

³⁹ Там само, 12.

⁴⁰ Пій XII. Промова (1956-05-19).

⁴¹ ККП, кан. 1061. Відповідно до цього канону подружній акт — це акт, через який довершується подружжя (шлюб), якщо пара «вчинила його між собою у природний спосіб».

Але з моральної точки зору прокреація втрачає властиву їй досконалість, коли не є бажаною як плід подружнього акту, тобто особливого акту єднання подружжя.

б) Моральна цінність тісного зв'язку між благами подружжя і значенням подружнього акту базується на єдності людської істоти, єдності тіла і нематеріальної душі⁴². Подружжя взаємно виражає свою особисту любов «мовою тіла», яка виразно поєднує у собі подружнє і батьківське значення⁴³. Подружній акт, в якому кожен з подружжя навзаєм виражає своє самодарування, водночас виражає готовність до дарування життя. Цей акт — неподільна єдність тілесного і духовного. Саме своїми тілами і за допомогою своїх тіл подружжя довершує свої подружні стосунки, реалізує спроможність стати батьком і матір'ю. Щоб мова їхніх тіл і їхня природна щедрість викликали повагу, подружнє єднання мусить здійснюватися з повагою до прокреації людського роду. Народження особи мусить стати плодом і наслідком подружньої любові. Отже, початок людського життя впливає з процесу прокреації, «пов'язаного не лише з біологічним, а й з духовним єднанням батьків, які у подружньому акті стаються одним тілом»⁴⁴. Запліднення, яке відбулося поза тілами подружньої пари, позбавлене значень і цінностей, які виражаються в мові тіла і в єднанні людських осіб.

с) Тільки повага до змісту подружнього акту і повага до єдності людської істоти уможливило таку прокреацію людського роду, яка не суперечить гідності особи. За унікальність і неповторність походження дитину слід поважати і визнавати рівною за гідністю з тими, хто дав їй життя. Людська особа мусить бути зачата у батьківському акті єднання і любові, а народження дитини мусить бути плодом взаємного дарування⁴⁵ у подружньому акті, в якому подружжя співдіє не як господарі, а як слуги Творця, який є Любов⁴⁶.

Насправді початок людської особи є плодом дарування. Зачата дитина повинна бути плодом батьківської любові. Дитину не можна бажати чи зачинати як продукт втручання медичних чи біологічних технологій. Це було б рівним зведенню її до продукту наукової технології. Ніхто не може підпорядкувати прихід дитини на світ умовам технічної дієвості, які оцінюються за стандартами контролю і володіння.

Моральна значущість зв'язку між значенням подружнього акту і благами подружжя, як і єдності людської істоти та гідності її зачаття, вимагає, щоб прокреація людської особи була плодом подружнього акту як вияву взаємної любові. Отже, зв'язок між прокреацією і подружнім актом по-

⁴² Пор.: *Gaudium et spes*, 14.

⁴³ Пор.: Іоанн Павло II. Промова (1980-01-16).

⁴⁴ Іоанн Павло II. Промова (1983-10-29).

⁴⁵ Пор.: *Gaudium et spes*, 51.

⁴⁶ Пор.: Там само, 50.

стає як надзвичайно значущий в антропологічній і моральній площинах, він проливає світло на ставлення Магістеріуму до штучного гомологічного запліднення.

5. Чи є морально прийнятним гомологічне запліднення *in vitro*?

Відповідь на це запитання безпосередньо залежить від шойно згаданих принципів. Звичайно, не можна ігнорувати законні прагнення неплодних пар. Для деяких неплодних пар звернення до гомологічного *FIVET* видається єдиним способом здійснення їхнього щирого бажання мати дитину. Постає запитання: чи повнота подружнього життя у таких випадках не є достатньою, щоб забезпечити гідність, належну людській прокреації? Визнається, що *FIVET* не можуть замінити статеві стосунки⁴⁷ і їм не можна надавати перевагу над особливими актами подружнього єднання з огляду на ризикованість для дитини і складність самої процедури. Тоді постає інше запитання: чи гомологічне запліднення *in vitro* не може бути порядком, якщо не одним з видів терапії, у тих випадках, коли немає іншого способу подолання неплодності — джерела страждань, і чи не можна його тоді визнати морально допустимим?

Прагнення мати дитину чи, щонайменше, відкритість до передавання життя, з моральної точки зору є необхідною передумовою відповідальної людської прокреації. Але самого доброго наміру недостатньо для формування позитивної моральної оцінки прокреації *in vitro* в межах подружжя. Процес *FIVET* слід оцінювати сам по собі, не переносячи на нього моральні якості подружнього життя, частиною якого він стає, ні подружніх актів, які можуть передувати йому або наставати після нього⁴⁸.

Ми вже згадували, що практика застосування *FIVET*, як правило, передбачає знищення людських істот, що суперечить згаданому вченню про моральну недопустимість абортів⁴⁹. Але навіть якщо вжити усіх запобіжних заходів, щоб уникнути смерті людських зародків, гомологічне *FIVET* відмежовує від подружнього акту дії, спрямовані на людське запліднення. З цієї причини саму природу гомологічного *FIVET* теж слід враховувати, навіть абстрагуючись від зв'язку із скоєнням абортів.

Гомологічне *FIVET* здійснюється поза тілами подружньої пари третіми особами, від компетентності і вправності технічних дій яких залежить успіх процедури. Таке запліднення віддає життя та ідентичність ембріона у розпорядження лікарів і біологів, утверджуючи домінування техніки у вирішенні питань походження і долі людської особи. Такий зв'язок до-

⁴⁷ Пор.: Пій XII. Промова (1949-09-29): «Було б помилкою вважати, що застосування цього засобу (штучне запліднення) могло б уможливити шлюб між особами, нездатними укласти його через *impedimentum impotentiae* (перешкоду імпотенції)».

⁴⁸ Подібне питання розглядав Папа Павло VI в *Humanae vitae*, 14.

⁴⁹ Пор.: *Donum vitae* I, 1 і далі.

мінування суперечить гідності та рівності, які повинні бути спільними для батьків і дітей.

Зачаття *in vitro* є результатом технічної дії, яка контролює запліднення. Таке запліднення не є ані досягненим, ані бажаним як вираження і плід особливого акту подружнього єднання. Тому народження людської особи внаслідок застосування гомологічного *FIVET*, навіть за умови *de facto* існуючих статевих стосунків, об'єктивно позбавлене властивої йому досконалості: воно не є результатом і плодом подружнього акту, в якому подружжя «співдіє з Богом, щоб дати життя новій особі»⁵⁰.

Ці аргументи допомагають нам зрозуміти, чому акт подружньої любові Церква розглядає як єдиний спосіб, гідний людської прокреації. Отже, гомологічне *FIVET*, навіть не пов'язане з абортивною практикою знищення зародків і з мастурбацією, залишається морально недопустимістю технікою, оскільки позбавляє людську прокреацію властивої і відповідної їй гідності.

Не викликає сумнівів, що гомологічне *FIVET* не обтяжене жодними етичними обмеженнями, які виникають при передаванні життя поза подружжям; сім'я і подружжя залишаються місцем народження та виховання дітей. Однак воно суперечить призначенню людської прокреації, позбавляючи її гідності, що їй притаманна. Проте утримуючись в межах традиційного вчення стосовно благ подружжя і гідності особи, Церква, з моральної точки зору, перебуває в опозиції до гомологічного запліднення *in vitro*. Таке запліднення само по собі є неприйнятним і суперечить гідності прокреації та подружнього єднання, навіть якщо все зроблено для того, аби уникнути смерті людського ембріона.

Хоча спосіб, в який досягається зачаття людини за допомогою *FIVET*, не може бути схвалений, кожна дитина, яка приходить на світ у такий спосіб, повинна бути прийнята як живий дар Божественної Доброти і вихована з любов'ю.

6. Якої моральної оцінки заслуговує штучна гомологічна інсемінація?

Штучна гомологічна інсемінація в межах подружжя може бути визнана прийнятною лише у тих випадках, коли технічні засоби не підміняють собою подружнього акту, а слугують для того, щоб він досяг своєї природної мети.

Позиція Магістеріуму щодо цього питання вже згадувалася⁵¹. Це вчення не є лише вираженням впливу історичних обставин, воно ґрунтується на доктрині Церкви про зв'язок між подружнім єднанням і прокреацією та на особовій природі подружнього акту і людської прокреації. «За сво-

⁵⁰ *Familiaris consortio*, 14.

⁵¹ Пор.: Конгрегація у справах доктрини віри. Відповідь (1897-03-17); Пій XII. Промова (1949-09-29); Пій XII. Промова (1951-10-29); Пій XII. Промова (1956-05-19); Пій XII. Промова (1958-09-12); *Mater et Magistra*, III.

єю природною структурою подружній акт є особовим актом, одночасною і безпосередньою співпрацею чоловіка і дружини, а з огляду на природу дійових осіб і природу самого акту є вираженням взаємного дарунку, який, згідно зі Святим Письмом, робить їх „одним тілом“⁵². Отже, моральне сумління «не забороняє категорично застосування таких штучних засобів, які призначені лише або для полегшення природного акту, або для досягнення мети природного акту, здійсненого звичним способом»⁵³. Якщо технічний засіб полегшує подружній акт чи допомагає йому досягти своєї природної мети, він може бути визнаний морально прийнятним. Якщо ж, навпаки, метою методу є замінити подружній акт, то такий метод морально неприйнятний.

Штучна інсемінація як заміна подружнього акту забороняється з огляду на добровільно вчинене розмежування двох складових сенсу подружнього акту. Мастурбація, в результаті якої звичайно отримують сперму, є ще однією ознакою такого розмежування. Навіть якщо до неї вдаються з метою прокреації, сам акт втрачає своє єднальне значення: «Йому бракує статевих стосунків, яких вимагає моральний порядок, саме таких стосунків, які надають „повноти взаємному самодаруванню і людській прокреації у контексті правдивої любові“»⁵⁴.

7. Який моральний критерій слід застосовувати щодо медичного втручання у людську прокреацію?

Оцінюючи будь-яке медичне втручання, слід враховувати не тільки його технічний вимір, а й, насамперед, те, наскільки його мета пов'язана з добром людини, її тілесним і психічним здоров'ям. Моральні критерії медичного втручання у прокреацію впливають з гідності людини, її сексуальності та походження.

Медицина, яка прагне служити цілісному благу особи, повинна поважати специфічно людські цінності сексуальності⁵⁵. Лікарі у своєму служінні людям і продовженню життя на землі не мають права розпоряджатися долею людей або приймати рішення за них. Медичне втручання поважає гідність осіб, якщо воно призначене «лише або для полегшення природного акту, або для досягнення мети природного акту, здійсненого звичним способом»⁵⁶.

Якщо ж медичне втручання заміняє подружній акт, воно не служить подружньому єднанню (як це повинно бути), а перебирає на себе прокреа-

⁵² Пій XII. Промова (1951-10-29).

⁵³ Пій XII. Промова (1949-09-29).

⁵⁴ *Persona humana* [Gaudium et Spes, 51]; Пор.: Конгрегація у справах доктрини віри. Декрет (1929-08-02); Пій XII. Промова (1953-10-08).

⁵⁵ Пор.: *Mater et Magistra*, III.

⁵⁶ Пор.: Пій XII. Промова (1949-09-29).

тивну функцію і, отже, суперечить гідності та порушує невід'ємні права подружжя і дитини, яка має народитися.

Гуманізація медицини, на якій сьогодні усі наполягають, вимагає пошанування цілісної гідності людської особи, насамперед у подружньому акті та у момент, коли подружжя передає життя новій особі. З цієї причини логічно наполегливо закликати лікарів і вчених подавати приклад поваги до ембріона людини та гідності передавання життя. Лікарський і медсестринський персонал католицьких лікарень і клінік особливо ретельно повинен виконувати моральний обов'язок, який вони взяли на себе, часто також як частину контрактного зобов'язання. Ті, хто посідає керівні посади у католицьких лікарнях та клініках, особливо, якщо вони є членами чернечих громад, повинні пильно стежити за дотриманням моральних норм, викладених у цій Інструкції.

8. Страждання, спричинені неплідністю подружжя

Страждання подружжя, яке не може мати дітей чи боїться народити дитину-інваліда, є стражданнями, які кожен повинен розуміти і належно оцінити.

Прагнення подружжя мати дитину є природним: воно виражає покликання до батьківства і материнства, вписане у подружню любов. Це прагнення може навіть бути сильнішим, якщо з'ясується, що неплідність, якою уражена пара, невиліковна. Проте з одруженням подружжя набуває не право мати дитину, а тільки право чинити ті природні дії, які самі по собі призначені для прокреації⁵⁷.

Правдиве і властиве право на дитину суперечило б її гідності та природі. Дитина не є ні предметом, на який хтось може мати право, ні не може розглядатись як предмет власності: вона, радше, є даром, «найвищим даром»⁵⁸, найблагодатнішим даром подружжя і живим свідченням їхнього взаємного дарування. З огляду на це, дитина має право, як уже згадувалося, бути плодом особливого акту подружньої любові її батьків. Також дитина має право на те, щоб її шанували як особу з моменту її зачаття.

Усе ж, якими б не були причини чи прогнози, неплідність, звісно, є важким випробуванням. Спільнота віруючих покликана підтримувати у стражданні тих, хто неспроможний здійснити своє законне прагнення до материнства та батьківства. Подружжя, потрапивши у таке сумне становище, покликане віднайти у ньому можливість особливим способом нести Господній хрест, джерело духовної плідності. Неплідні пари не повинні забувати, що «навіть якщо прокреація неможлива, подружнє життя не втрачає через це своєї цінності. Фізична неплідність насправді може стати для подружжя поштовхом до пошуку інших важливих форм служіння життю люд-

⁵⁷ Пор.: Пій XII. Промова (1956-05-19).

⁵⁸ *Gaudium et spes*, 50.

ської особи, наприклад, усиновлення, різноманітних видів просвітницької діяльності, допомоги іншим сім'ям і бідним або ж дітям-інвалідам»⁵⁹.

Наука докладає значних зусиль для подолання неплідності. Оберігаючи гідність людської прокреації, дехто вже досяг результатів, які раніше здавались недосяжними. Тому науковців слід заохочувати до продовження досліджень, метою яких є з'ясування причин неплідності та її подолання, адже завдяки цьому неплідні пари стануть здатними до прокреації у цілковитій пошані до гідності власної особи і гідності народженої дитини.

МОРАЛЬ І ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО

Розглянемо цінності та моральні обов'язки, які цивільне законодавство повинно шанувати і санкціонувати щодо цього питання.

Непорушне право на життя кожної невинної людини і права сім'ї та інституту подружжя є фундаментальними моральними цінностями, оскільки стосуються природного стану і цілісного покликання кожної людської особи. Водночас вони є конститутивними елементами громадянського суспільства і його порядку.

Нові технологічні можливості біомедицини вимагають втручання політичної влади та законодавців, адже неконтрольоване застосування таких технологій може призвести до непередбачуваних і шкідливих для громадянського суспільства наслідків. Звернень до сумління кожної особи і закликань науковців до самоконтролю не достатньо для того, щоб гарантувати пошанування прав особи та правил суспільного порядку. Якщо законодавець, відповідальний за суспільне добро, не буде пильним, він може поступитися своїми повноваженнями науковцям, які вважають, що право керувати людством дають їм їхні відкриття та можливості «вдосконалення» процесів, які випливають з них. Внаслідок цього «евгенізм» і форми дискримінації людей могли б набути статусу законних, а це було б актом насилля і зневаги супроти рівності, гідності та фундаментальних прав людської особи.

Втручання світської влади повинно спиратися на раціональні принципи, які регулюють стосунки між цивільним і моральним правом. Завдання цивільного права — гарантувати спільне благо людей через визнання і захист фундаментальних прав і через підтримку миру і суспільної моральності⁶⁰. У жодній сфері життя цивільне право не може замінити совість чи диктувати норми стосовно питань, які не належать до його компетенції. Деколи воно повинно толерувати, в інтересах громадського порядку, речі, які не може заборонити, не спричинивши таким чином більшого зла. Проте невід'ємні права осіб повинні бути визнаними і по-

⁵⁹ *Familiaris consortio*, 14.

⁶⁰ *Pop.: Dignitatis humanae*, 7.

шанованими громадянським суспільством і політичною владою. Ці права людини не залежать ні від окремих людей, ні від батьків, вони також не є поступкою з боку суспільства і держави. Вони є складовою людської природи і невід'ємно притаманні особі завдяки творчому акту, від якого особа отримала свій початок.

Серед таких фундаментальних прав мусимо тут згадати: а) право кожної людської істоти на життя і фізичну цілісність від моменту зачаття аж до смерті; б) право сім'ї і подружжя як інституту, а у цій сфері — право дитини бути зачатого, приведеною на світ і вихованою своїми батьками. До кожного з цих положень слід додати подальші розмірковування.

У деяких державах чинні закони, що дозволяють відверте пригнічення невинних: позитивне право позбавляє якусь категорію людей захисту, якого цивільне законодавство зобов'язане їм надати, — держава заперечує рівність усіх перед законом. Якщо держава не застосовує свою силу на служіння правам кожного громадянина і, особливо, більш вразливих, підриваються самі основи правової держави. Тому політична влада не може погодитися на приведення людей у світ за допомогою методів, які б наражали їх на серйозний ризик. Можливе визнання позитивним правом і політичною владою технік штучного передавання життя і досліджень, з ними пов'язаних, лише поглибить прірву, яка утворилася через узаконення абортів.

Як наслідок поваги і захисту, які повинні гарантуватися ненародженій дитині з моменту зачаття, закон повинен передбачити відповідні карні санкції за кожне умисне порушення прав дитини. Закон не може толерувати — а на практиці він повинен беззастережно заборонити — трактування людей, навіть на стадії ембріонального розвитку, як об'єктів випробувань, нівечення чи знищення на тій підставі, що вони є кількісно зайвими або ж нездатними нормально розвиватися.

Державна влада повинна гарантувати інституту сім'ї, основі суспільства, юридичний захист, на який він має право. Оскільки державна влада покликана служити людям, вона також повинна служити сім'ї. Цивільне право не може погодитися на схвалення технік штучної прокреації, які заради вигоди третьої сторони (лікарів, біологів, економічних чи урядових сил), відбирають те, що є невід'ємним правом у стосунках між чоловіком і дружиною. Тому цивільне право не може узаконити обмін гамет між особами, які не перебувають у законному шлюбі.

З огляду на підтримку, яка належить сім'ї, законодавство повинно також заборонити ембріональні банки, інсемінацію після смерті і «сурогатне материнство».

Питання, які стосуються прав людини, її життя та інституту сім'ї, цивільне право повинно регулювати відповідно до основних норм морального права. Забезпечення такого стану є одним з обов'язків державної влади.

Політики, шляхом впливу на громадську думку, повинні долучитися до утвердження у суспільстві якомога ширшого консенсусу щодо цих суттєвих питань і зміцнення цього консенсусу кожного разу, коли йому загрожують послаблення чи зникнення.

Узаконення абортів та юридичне толерування неодружених пар у багатьох країнах суттєво ускладнюють гарантування поваги до основних прав, про які йдеться у цій Інструкції. Сподіватимемося, що держави не захочуть брати на себе відповідальності за загострення цих соціально шкідливих станів несправедливості. Більше хочеться вірити, що народи і держави, збагнувши культурні, ідеологічні і політичні наслідки застосування технік штучної прокреації, віднайдуть мудрість і відвагу, потрібну для впровадження справедливих законів, які шануватимуть життя та інститут сім'ї.

Сьогодні на очах багатьох людей цивільне законодавство багатьох держав надає законності деяким практикам, які цього не заслуговують. Можливо, воно не спроможне гарантувати ту моральність, яка узгоджується з природними вимогами людської особи і з «неписаними законами», викарбуваними Творцем у людському серці. Всі люди доброї волі повинні долучитися, особливо у межах своєї професійної сфери і в здійсненні своїх громадських прав, до реформування морально неприйнятних цивільних законів і недопущення хибних практик. Крім того, «протест сумління» таким законам слід підтримувати і визнавати. Рух пасивного опору проти узаконення практик, які суперечать людському життю та гідності, починає дедалі сильніше впливати на моральне сумління багатьох людей, особливо численних фахівців біомедичних наук.

ВИСНОВОК

Поширення технологій втручання у процеси людської прокреації породжує дуже серйозні моральні проблеми стосовно пошани, яка належиться людській істоті з моменту зачаття, гідності особи, її сексуальності та передавання життя.

Конгрегація у справах доктрини віри, виконуючи свій обов'язок з поширення та захисту вчення Церкви про такі важливі справи, адресує цю Інструкцію тим, хто з огляду на свою роль та зобов'язання, може позитивно вплинути і забезпечити, щоб у сім'ї та суспільстві належно шанувалися життя та любов. Вона звертається з цим закликом до тих, хто відповідає за плекання сумління і формування громадської думки, до науковців і медиків, юристів і політиків. Конгрегація сподівається, що несумісність визнання гідності людської особи і зневаги до життя і любові, віри у живого Бога і претензії на свавільне вирішення питання походження і долі людини зрозуміла усім.

З особливими сподіваннями і заохоченням Конгрегація у справах доктрини віри звертається до богословів, насамперед до спеціалістів з морального богослов'я, закликаючи їх вивчати і популяризувати серед вірних зміст вчення Магістеріуму про сферу сексуальності і подружжя у світлі справжньої антропології та в контексті необхідного міждисциплінарного підходу. Таким чином вони уможливлять щораз краще розуміння підстав чинності цього вчення. Захищаючи людину від крайнощів її власної сили, Божа Церква нагадує їй підстави її справжньої благородності. Тільки цим шляхом можна забезпечити чоловікам і жінкам завтрашнього дня можливість жити і любити з тією гідністю та свободою, яка бере початок з пошани до істини. Конкретні рекомендації, викладені у цій Інструкції, не мають на меті замінити особисті роздуми кожного, а, радше, покликані надати їм нового імпульсу безвідмовної вірності вченню Церкви.

У світлі істини про дар людського життя і моральних принципів, які випливають з цієї істини, кожен запрошується діяти у межах своєї відповідальності, і, як добрий Самаритянин, визнавати ближнього, навіть найменшого, серед людських дітей (Пор.: Лк 10, 29—37). Тут знаходять оновлене й особливе відлуння слова Христа: «Усе, що зробили одному з моїх братів найменших, ви мені зробили» (Мт 25, 40).

Під час аудієнції, наданої нижчепідписаному Префекту після пленарного засідання Конгрегації у справах доктрини віри, Папа Римський Іоанн Павло II схвалив цю Інструкцію і доручив її опублікувати.

Дано у Римі Конгрегацією у справах доктрини віри, 22 лютого, 1987 року, у Свято Престолу св. Апостола Петра.

Йозеф кардинал Ратцінгер
Префект,

+ *Альберто Бовоне*
Титулярний Архієпископ Цезарії Нумідійської
Секретар

DIGNITAS PERSONAE

Інструкція стосовно деяких питань біоетики

ВСТУП

1. Кожній людській істоті від зачаття до природної смерті притаманна гідність особи. Цей засадничий принцип, який утверджує *переконливе «так» людському життю*, повинен стати визначальним в етичних міркуваннях про наукові дослідження в галузі біомедицини, що в сучасному світі набувають дедалі більшої ваги. Магістеріум (Учительське служіння Церкви) вже неодноразово висловлювався з метою уточнення, з'ясування та врегулювання моральних питань у цій сфері. Особливу роль відіграє Інструкція *Donum vitae*¹. Однак через двадцять років після публікації постала необхідність актуалізації цього документа.

Викладені в Інструкції *Donum vitae* положення не втратили непорушної цінності з точки зору як принципів, на яких вони ґрунтуються, так і моральних оцінок, які вони містять. Та нові біомедичні технології, що впроваджуються в цю делікатну сферу життя людини і сім'ї, зокрема, дослідження на людських ембріонах, використання стовбурових клітин з терапевтичною метою, а також в інших сферах експериментальної медицини, породжують нові сумніви. Як наслідок постають запитання, що вимагають відповідей. Темпи наукових розробок у цій сфері та інформування про них громадськості пробуджують очікування й побоювання дедалі ширших кіл суспільства. Законодавча влада, юридично врегульовуючи ці проблеми, щораз частіше змушена враховувати громадську думку.

Усе це спонукало Конгрегацію у справах доктрини віри до опрацювання *нової Інструкції доктринального характеру*, яка стосується деяких нових проблем з урахуванням критеріїв, викладених в Інструкції *Donum vitae*, і розглядає питання, які аналізувалися раніше, але потребують додаткових пояснень.

2. Від самого початку вирішено весь час тримати в полі зору наукові аспекти проблем, спираючись на твердження Папської академії «Pro Vita» і широкого кола фахівців, з метою зіставлення їх з основами християнської антропології. Чіткі настанови, як методичні, так і змістові, для розв'язання поставлених проблем містять енцикліки Іоанна Павла II *Veritatis splendor*² і *Evangelium vitae*³, рекомендації Магістеріуму.

У широкій панорамі сучасної філософсько-наукової думки більшість учених і філософів сприймають медичні науки в дусі «Клятви Гіппократа», як ще одну форму служіння людині в її слабкості, лікуванні її хвороб, полегшенні страждань і справедливому охопленні допомогою всіх людей.

¹ Donum vitae.

² Veritatis splendor.

³ Evangelium vitae.

Однак представники деяких філософських і наукових кіл розглядають розвиток біомедичних технологій у принципово євгенічній перспективі.

3. Католицька церква, формулюючи принципи біомедичних досліджень і даючи їм моральну оцінку, послуговується *світлом як розуму, так і віри*. Вона намагається трактувати людину та її покликання інтегрально, що давало б змогу приймати багатогранне добро, яке впливає з досягнень людства та різних культурних і релігійних традицій, що нерідко демонструють велику пошану до життя.

Магістеріум прагне висловити підтримку та заохочення такому трактуванню культури, згідно з яким наука сприймається як *неоціненне служіння невід'ємному благу, яким є людське життя, і гідності кожної людської істоти*. Отже, Церква з надією спостерігає за науковими дослідженнями, сподіваючись, що багато християн присвятять себе розвитку біомедицини й стануть свідками віри в цій галузі. Крім того, вона сподівається, що результати досліджень можуть бути використані в тих куточках світу, де панують злидні та хвороби, задля розв'язання найбільш гострих і драматичних гуманітарних проблем. Урешті Церква прагне не полишити жодної людини, яка страждає фізично чи духовно, з тим, щоб не тільки втішати, а й нести світло та надію, допомогти осягнути сенс хвороби і смерті як складових людського життя, що визначають його історію та відкривають таємницю Воскресіння. Очевидно, що погляд Церкви сповнений віри в те, що «життя переможе: це наша непохитна надія. Так, життя переможе, оскільки на його боці істина, добро, радість і, безумовно, справжній прогрес. На боці життя стоїть Бог, який любить життя і щедро ним обдаровує»⁴.

Ця Інструкція адресована віруючим і усім тим, хто намагається знайти істину⁵. Документ складається з трьох частин: у першій висвітлюються деякі антропологічні, богословські й етичні аспекти фундаментального значення; у другій розглядаються нові проблеми, пов'язані з прокреацією; у третій аналізуються нові пропозиції щодо лікування, яке передбачає маніпуляції на людських ембріонах і генофонді людини.

ЧАСТИНА ПЕРША

Антропологічні, богословські та етичні аспекти людського життя і прокреації

4. За останні десятиліття медичні науки досягли значних успіхів на шляху до розуміння початкових стадій людського життя, глибше

⁴ Іоанн Павло II. Промова (2001-03-03), 3.

⁵ Пор.: *Fides et ratio*, 1.

вивчені біологічна будова людини та процеси її формування. Ці досягнення, безумовно, мають позитивне значення й заслуговують на підтримку, якщо служать подоланню чи усуненню патології та допомагають відновити нормальне функціонування людської прокреації. Натомість їх слід оцінювати негативно й вважати неприйнятними, якщо вони передбачають руйнування людських істот або застосування засобів, що порушують гідність особи, або ж суперечать невід'ємному благу людини.

Тіло людської істоти вже на початкових стадіях її існування не можна розглядати лише як конгломерат клітин. На ембріональній стадії людський організм поступово розвивається за чітко визначеною «програмою» та відповідно до власної мети, яка стає явною в мить народження дитини.

Тут доречно пригадати *основний етичний критерій*, представлений в Інструкції *Donum vitae*, на підставі якого можна морально оцінити всі проблеми, що стосуються маніпуляцій на ембріоні людини: «Плід людського роду з першого моменту свого існування, тобто з моменту, коли сформувалася зигота, вимагає безумовної поваги, яка, з моральної точки зору, належить людині в її тілесній і духовній цілісності. Людську істоту потрібно поважати і трактувати як особу з моменту зачаття, необхідно визнавати її права як особи, серед яких на першому місці є невід'ємне право кожної невинної людської істоти на життя»⁶.

5. Цей етичний принцип, що його самим розумом можна визнати правдивим і таким, що відповідає природному моральному праву, повинен бути покладений в основу всіх законодавчих актів у цій сфері⁷. Він, по суті, передбачає *істину онтологічного характеру*, на основі якої *Donum vitae*, спираючись на результати наукових досліджень, продемонструвала безперервність розвитку людини.

Хоча в Інструкції *Donum vitae*, щоб уникнути формулювань відверто філософського характеру, й не подається твердження, що ембріон є особою, та все ж зазначається, що між онтологічним аспектом і неповторною цінністю кожного людського життя існує нерозривний зв'язок. І хоча існування духовної душі не можна однозначно підтвердити експериментально, наукові висновки щодо людських ембріонів слугують «вагомою підставою для розумового ствердження існування особи від моменту появи

⁶ Donum vitae, I, 1.

⁷ Права людини, як зазначив папа Бенедикт XVI, а зокрема, право кожної людини на життя, «ґрунтуються на природному праві, записаному в людських серцях і представленому в різних культурах і цивілізаціях. Аналіз прав людини поза цим контекстом означав би обмеження їх діапазону і поступки релятивістській концепції, згідно з якою значення і тлумачення прав могли б змінюватися, а їх універсальність — нехтуватись в ім'я різних культурних, політичних, соціальних концепцій і навіть релігійних відмінностей. Однак розмаїття поглядів не може затінити того, що не лише права є універсальними, але й людина — суб'єкт цих прав» (Бенедикт XVI. Промова (2008-04-18)).

людського життя: як людська істота могла б не бути особою?»⁸. Що більше реальність людської істоти впродовж усього життя як до, так і після народження не дає підстав твердити ані про зміни сутності, ані про поступове зростання моральної цінності, оскільки людині притаманний *цілковитий антропологічний та етичний статус*. Отже, ембріон людини від самого початку володіє притаманною особі гідністю.

6. Гідність кожної людської істоти заслуговує на пошану. Водночас *початок життя людини має свій автентичний контекст у подружжі та в сім'ї*, де воно постає в акті, який виражає взаємну любов між чоловіком і жінкою. Прокреція, по-справжньому відповідальна стосовно дитини, що має народитися, «повинна бути плодом подружньої пари»⁹.

Інститут подружжя, притаманний усім епохам і всім культурам, «насправді мудро й завбачливо встановлений Богом-Творцем для реалізації в людстві свого плану любові. Таким чином, чоловік і дружина, на основі притаманного лише їм дарування себе одне одному, прагнуть такої єдності, щоб, взаємно в ній удосконалюючись, одночасно співпрацювати з Богом у приведенні на світ і вихованні нових людей»¹⁰. У плідності подружньої любові чоловік і жінка «виразно демонструють, що своє подружнє життя, яке розпочалося щиро сказаним одне одному „так“, вони справді переживають у взаємності, залишаючись постійно відкритими для життя (...). Природне право, на якому ґрунтується визнання справжньої рівності між людьми і народами, заслуговує бути визнане джерелом, з якого черпатимуть натхнення подружжя для взаємин у їх відповідальності за прокреацію нових дітей. Передання життя передбачене природою, а її закони є неписаними нормами, яких усі повинні дотримуватись»¹¹.

7. Церква переконана: людське *віра* не лише приймає і шанує, а й очищує, вивіщує та вдосконалює. Бог, створивши людину за Своїм образом і подобою (див. Бут. 1, 26), назвав своє творіння «дуже добрим» (Бут. 1, 31), щоб потім прийняти його в Синові (див. Йо. 1, 14). У таємниці Втілення Син Божий підтвердив гідність душі і тіла, з яких складається людина. Христос не знехтував людською тілесністю, але повною мірою розкрив її значення та цінність: «Насправді лише в таємниці Втіленого Слова знаходить істинне світло таємниці людини»¹².

Стаючи одним із нас, Син Божий дає нам змогу стати «дітьми Божими» (Йо. 1, 12), «учасниками Божої природи» (2 Пт 1, 4). Цей новий вимір не суперечить гідності створіння, доступній розумовому пізнанню всіх

⁸ Donum vitae, I, 1.

⁹ Там само, II, A, 1.

¹⁰ Humanae vitae, 8.

¹¹ Бенедикт XVI. Промова (2008-05-10); Поп.: Mater et Magistra, III.

¹² Gaudium et spes, 22.

людей, а відкриває їй ширші горизонти життя, а саме життя, притаманного Богові, змушуючи нас глибше замислюватись над людським життям та актами, що уможлиблюють його народження¹³.

У світлі цих істин віри з'ясовується, що розум домагається ще виразнішої та глибшої поваги до індивіда. Отже, між ствердженням гідності та ствердженням святості людського життя не існує жодної суперечності. «Різні способи, якими Бог, що діє в історії, піклується про світ і людство, не лише не є несумісними, навпаки, вони взаємно підсилюються і перетинаються. Їхні спільні джерело і мета — сповнений мудрості й любові одвічний задум, міццю якого Бог признає чоловіків і жінок „бути подібними до образу Його Сина“ (Рим. 8, 29)»¹⁴.

8. Узявши за точку відліку взаємозв'язок обидвох цих аспектів — *людського та Божественного*, — легше зрозуміти, чому цінність людини є непорушною: *людина має одвічне покликання, і покликана вона до участі в тринітарній любові Бога Живого*.

Це стосується всіх без винятку. З огляду на сам факт існування кожна людська істота вповні заслуговує на пошану. Дискримінація людської гідності не може бути виправдана ні біологічним, психологічним чи культурним розвитком, ні критеріями, пов'язаними зі станом здоров'я. На кожній стадії свого існування людина, створена за образом і подобою Бога, відображає «обличчя Його Єдинородного Сина (...). Ця безмежна і майже неосяжна любов Бога до людини показує, як сильно людина сама по собі гідна любові, незалежно від будь-яких інших чинників (інтелект, краса, здоров'я, молодість, цілісність тощо). Словом, людське життя завжди є добром, оскільки „є об'явленням Бога в світі, знаком Його присутності, слідом Його слави“ (*Evangelium vitae*, 34)»¹⁵.

9. Два аспекти життя — природний і надприродний — також дають змогу краще зрозуміти, в якому сенсі *акт, завдяки якому людина з'являється на світ* і в якому чоловік та жінка взаємно віддають себе одне одному, *є відображенням тринітарної любові*. «Бог, який є любов'ю і життям, нагородив чоловіка та жінку покликанням до особливої участі в Його таємниці особової єдності та Його справі Творця і Отця»¹⁶.

Християнське подружжя «ґрунтується на природній взаємодоповнюваності чоловіка та жінки і зміцнюється завдяки бажанню кожного з них ділитися усім проектом життя — тим, що мають, і тим, ким вони є. Саме тому така єдність — це плід і свідчення глибоко людської потреби. Однак у Христі Господь Бог приймає цю людську потребу, підтверджує,

¹³ Поп.: *Evangelium vitae*, 37, 38.

¹⁴ *Veritatis splendor*, 45.

¹⁵ Бенедикт XVI. Промова (2006-02-27).

¹⁶ *Donum vitae*, Вступ, 3.

очищує та звеличує її, провадячи до досконалості в таїнстві подружжя. Святий Дух, пролитий під час урочистості таїнства, дарує християнській парі нову єдність у любові, що є живим і реальним втіленням тієї виняткової єдності, яка чинить із Церкви неподільне Містичне Тіло Господа Ісуса»¹⁷.

10. Церква, даючи етичну оцінку результатам найновіших досліджень у галузі медицини, які стосуються людини та її появи на світ, воліє не втручатися безпосередньо в сферу науки як такої, а, радше, закликає всіх зацікавлених до етичної і соціальної відповідальності за власні дії. Вона нагадує, що етична цінність біомедичних наук визначається ставленням як до *безумовної пошани, на яку заслуговує кожна людина* в будь-який момент її існування, так і до *охорони особливого характеру особистих актів, які служать передаванню життя*. Висловлюючи власну позицію, Магістеріум виконує свою місію *поглиблення формування сумління* через достовірний виклад Істини, якою є Христос, і водночас декларування й підтвердження власним авторитетом моральних принципів, що впливають із самої людської сутності¹⁸.

ЧАСТИНА ДРУГА

Нові проблеми, пов'язані з прокреацією

11. У світлі викладених принципів слід розглянути деякі нагальні проблеми, пов'язані з прокреацією, що виникли за час, який минув після опублікування Інструкції *Donum vitae*.

Допоміжні репродуктивні технології

12. Нові медичні технології, що застосовуються для *лікування неплідності*, не повинні порушувати трьох основних цінностей: а) права на життя і фізичну цілісність кожної людської істоти від зачаття до природної смерті; б) єдності подружжя, що означає взаємне визнання права подружньої пари стати батьком і матір'ю виключно завдяки одне одному¹⁹; в) своєрідних людських цінностей сексуальності, які вимагають, «щоб прокреація людської особи була плодом подружнього акту як вияву взаємної любові»²⁰. Від методів, що представлені як допоміжні в передаванні життя, «не варто відмовлятися... на тій підставі, що вони штучні.

¹⁷ Familiaris consortio, 19.

¹⁸ Пор.: Dignitatis humanae, 14.

¹⁹ Пор.: Donum vitae, II, A, 1.

²⁰ Там само, II, B, 4.

Як такі вони свідчать про можливості медичного мистецтва. Але їм слід дати моральну оцінку стосовно гідності людської особи, яка покликана реалізувати своє визначене Богом покликання дарувати любов і дарувати життя»²¹.

Згідно з цим принципом, неприйнятними є всі методи гетерологічного штучного запліднення²², а також методи гомологічного штучного запліднення²³, які замінюють подружній акт. Натомість прийнятними є методи, що *допомагають подружньому акту і його плідності*. В Інструкції *Donum vitae* записано: «Лікарі у своєму служінні людям і продовженню життя на землі не мають права розпоряджатися долею людей або приймати рішення за них. Медичне втручання поважає гідність осіб, якщо воно призначене „лише або для полегшення природного акту, або для досягнення мети природного акту, здійсненого звичним способом“»²⁴. Про гомологічну штучну інсемінацію в ній зазначається так: «Штучна гомологічна інсемінація в межах подружжя може бути визнана прийнятною лише у тих випадках, коли технічні засоби не підміняють собою подружнього акту, а слугують для того, щоб він досяг своєї природної мети»²⁵.

13. Звісно, допустимими є методи, спрямовані на усунення перешкод, що унеможливають природне запліднення, наприклад такі, як гормональне лікування неплідності, спричиненої розладами функцій статевих залоз, хірургічне лікування ендометріозу, відновлення прохідності маткових труб. Ці методи можна вважати *терапевтичними* за умови, що після усунення причини неплідності подружня пара отримає змогу виконувати подружній обов'язок передавання життя без безпосереднього втручання лікаря у подружній акт. Жодна з цих процедур не може замінити подружнього акту, що єдиний гідний справді достойно передавати життя.

Крім того, допомогти багатьом неплідним парам, які прагнуть мати дітей, можна, полегшуючи процедурно, заохочуючи й закріплюючи законодавчо усиновлення, щоб діти, які не мають батьків, отримали домашнє вогнище і відповідний людський розвиток. Також потрібно заохочувати наукові дослідження та інвестиції, спрямовані на *профілактику неплідності*.

²¹ Donum vitae, Вступ, 3.

²² Терміносполучення *гетерологічне штучне запліднення (прокреація)*, стосується «методів (технологій, засобів), спрямованих на досягнення зачаття людини штучним способом за допомогою гамет, взятих принаймні від одного донора з-поза подружньої пари» (Donum vitae, II).

²³ Терміносполучення *гомологічне штучне запліднення (прокреація)*, стосується «методів, що використовуються для зачаття людини за допомогою гамет від подружньої пари» (Donum vitae, II).

²⁴ Donum vitae, II, В, 7; Пор.: Пій XII. Промова (1949-09-29).

²⁵ Donum vitae, II, В, 6.

Запліднення *in vitro* та умисне знищення ембріонів

14. Уже в Інструкції *Donum vitae* підкреслено те, що процес запліднення *in vitro* здебільшого пов'язаний з умисним знищенням ембріонів²⁶. Дехто намагався пояснити це частковою недосконалістю методів. Однак практика показала, що всі методи запліднення *in vitro* фактично застосовуються так, нібито людський ембріон — це конгломерат клітин, які використовують, добирають і відкидають.

Це правда, що приблизно третина жінок, які вдаються до методів штучного запліднення, досягають мети — успішно народжують дитину. Та слід визнати, що в співвідношенні загальної кількості створених ембріонів до кількості народжених дітей *частка принесених у жертву ембріонів надзвичайно велика*²⁷. Ці втрати спеціалісти в галузі запліднення *in vitro* трактують як ціну, сплачену за позитивний результат. Насправді ж, глибоко непокоїть те, що дослідження мають на меті головно отримання вищого відсотка народжуваності серед жінок, залучених у цей процес, а право на життя кожного окремого ембріона при цьому не враховується.

15. Часто йдеться про те, що така смерть ембріонів здебільшого ненавмисна і навіть про те, що насправді вона настає попри волю батьків і лікарів. Вважається, що ці ризики несуттєво відрізняються від ризиків, які супроводжують природний процес прокреації; прагнучи на практиці передавати нове життя без будь-яких ризиків, треба хіба що не робити нічого, щоб його передавати. Це правда, що не всі втрати ембріонів у процесі запліднення *in vitro* однаковою мірою пов'язані з волею учасників цієї процедури. Але правда також і те, що в багатьох випадках залишення, руйнування чи загибель ембріонів передбачені й умисні.

Якщо створені *in vitro* ембріони мають вади, їх відразу відкидають. Дедалі частіше трапляються випадки, коли подружні пари, які не мають проблем з плідністю, вдаються до штучної прокреації з єдиною метою, — щоб здійснити генетичну селекцію потомства. У багатьох країнах сьогодні поширена практика стимулювання жіночого циклу, щоб отримати велику кількість овоцитів, які відтак будуть запліднені. Частину з них перенесуть до материнського лона, решту ж заморозять для використання в майбутньому. Перенесення кількох ембріонів підвищує ймовірність того, що принаймні один з них буде імплантований у матку. Засобом досягнення мети в цій техніці обрано використання більшої кількості ембріонів, ніж потрібно для народження дитини, з огляду на те, що деякі ембріони будуть втрачені й багатоплідної вагітності не настане. Отже, практика перенесення кількох ембріонів фактично означає їх *інструментальне*

²⁶ Пор.: *Donum vitae*, II.

²⁷ Сьогодні навіть у найкраще технічно оснащених центрах штучного запліднення частка принесених у жертву ембріонів перевищує 80%.

трактування. Вражає те, що ані професійна етика, ані органи системи охорони здоров'я ніколи б не дозволили в будь-якій іншій сфері медицини застосовувати процедури, які б передбачали такий великий відсоток невдач і смертельних наслідків. Насправді методи запліднення *in vitro* акцептуються, оскільки припускається, що окремий ембріон не заслуговує на повну пошану, суперечить бажанню, яке треба задовольнити.

Ця сумна реальність, що часто замовчується, цілком заслуговує осуду, адже «різні методи штучної репродукції, які, здавалося б, служать життю і часто використовуються з цією метою, насправді створюють нові загрози життю»²⁸.

16. Крім того, Церква вважає етично неприпустимим *відмежування прокреації від цілковито інтимного контексту подружнього акту*²⁹: передавання життя є особистим актом чоловіка та жінки як подружньої пари, що не може бути нічим замінений. Беззастережне визнання того, що процес запліднення *in vitro*, передбачає значний відсоток викиднів, наочно ілюструє, як заміна подружнього акту технічною процедурою — крім того, що суперечить повазі, належній прокреації, яка не може бути зведена до звичайної репродукції, — спричиняє послаблення усвідомлення гідності, притаманної кожній людській істоті. Натомість визнанню цієї поваги сприяє близькість чоловіка та дружини, яка надихається подружньою любов'ю.

Церква визнає слушність прагнення мати дитину і розуміє страждання подружніх пар, які зіткнулися з проблемою неплідності. Таке бажання, однак, не може заперечувати гідності кожного людського життя аж до межі, якою є абсолютне панування над ним. Прагненням мати дитину не можна виправдати «виробництво» потомства, так само, як і небажання народити зачату дитину не може виправдовувати її знищення або відмову від неї.

Насправді складається враження, що деякі дослідники позбавлені будь-яких етичних орієнтирів і, усвідомлюючи можливості науково-технологічного прогресу, піддаються логіці суто суб'єктивних прагнень³⁰ та економічного тиску, що панують у цій галузі. Стосовно інструментального трактування людської істоти в її ембріональному стані необхідно повторювати, що «Божа любов не робить різниці між новозачатою істотою, яка перебуває в лоні матері, і дитиною, підлітком, дорослою чи літньою людиною. Бог не робить різниці між ними, тому що в кожній з них Він убаचाє відображення Свого образу і подоби (Бут. 1, 26) (...). Тому

²⁸ Evangelium vitae, 14.

²⁹ Пор.: Пій XII. Промова (1956-05-19); Humanae vitae, 12; Donum vitae, II, B, 4, 5.

³⁰ Дедалі більше осіб, навіть неодружених, вдаються до штучного запліднення з метою мати дитину. Така практика підриває фундамент інституту подружжя і призводить до народження дітей за умов, які не сприяють їх повноцінному людському розвитку.

Магістеріум невпинно проголошує святість і недоторканність кожного людського життя від зачаття до природного кінця»³¹.

Інтрацитоплазматична ін'єкція сперми (*Intra Cytoplasmic Sperm Injection (ICSI)*)

17. Серед найновіших методів штучного запліднення чільну позицію поступово посів метод інтрацитоплазматичної ін'єкції сперми³² (*ICSI*) як найефективніший у *подоланні* різних форм чоловічої неплідності³³.

Подібно до запліднення *in vitro*, *ICSI* як його різновид за своєю природою є неприйнятним методом, оскільки передбачає *повне відмежування прокреації від подружнього акту*. Насправді *ICSI* «здійснюється поза тілами подружньої пари третіми особами, від компетентності і вправності технічних дій яких залежить успіх процедури. Таке запліднення віддає життя та ідентичність ембріона у розпорядження лікарів і біологів, утворюючи домінування техніки у вирішенні питань походження і долі людської особи. Такий зв'язок домінування суперечить гідності та рівності, які повинні бути спільними для батьків і дітей. Зачаття *in vitro* є результатом технічної дії, яка контролює запліднення. Таке запліднення не є ані досягнутим, ані бажаним як вираження і плід особливого акту подружнього єднання»³⁴.

Заморожування ембріонів

18. Одним із методів підвищення шансу на успіх запліднення *in vitro* є збільшення кількості спроб. З метою уникнення повторного взяття ооцитів з організму жінки процес передбачає одне втручання, під час якого беруть більшу кількість ооцитів з подальшою кріоконсервацією значної кількості ембріонів, отриманих *in vitro*³⁵. Якщо досягти вагітності з першої спроби не вдалося, процедура може бути повторена відразу або пізніше. Інколи заморожують навіть ембріони, що використовуються в першому перенесенні, оскільки гормональна стимуляція овуляції, застосована для отримання ооцитів, призводить до наслідків, які змушують лікарів

³¹ Бенедикт XVI. Промова (2006-02-27).

³² *Інтрацитоплазматична ін'єкція сперматозоїдів (ICSI)* майже в усьому подібна до інших форм запліднення *in vitro*. Відрізняється лише тим, що запліднення відбувається не самостійно в пробірці, а через ін'єкцію в цитоплазму ооцита одного попередньо відібраного сперматозоїда, а інколи й через ін'єкцію незрілих елементів чоловічих гамет.

³³ Серед фахівців тривають дискусії щодо ризиків для здоров'я зачатих цим методом дітей.

³⁴ Donum vitae, II, В, 5.

³⁵ Кріоконсервація ембріонів полягає в замороженні з метою тривалого зберігання.

дочекатися нормалізації фізіологічних умов перш ніж перенести ембріон до материнського лона.

Кріоконсервація *несумісна з повагою до людських ембріонів*: вона передбачає їх продукування *in vitro*; створює серйозний ризик смерті або порушення їх фізичної цілісності, оскільки значний відсоток ембріонів не виживає в процесі заморожування і розморожування; позбавляє їх, принаймні тимчасово, можливості прийняття і формування в материнському лоні; наражає їх на подальші маніпуляції³⁶.

Більшість невикористаних ембріонів залишаються «сиротами». Їхні батьки не цікавляться ними, а іноді їхні сліди губляться. Як відомо, майже в усіх країнах, де практикується запліднення *in vitro*, існують сховища тисяч заморожених ембріонів.

19. Стосовно великої кількості *вже заморожених ембріонів* логічно постає запитання: що з ними робити? Одні ставлять це запитання, не розуміючи його етичного змісту, оскільки послуговуються законами, які вимагають, щоб періодично центри кріоконсервації звільняли резервуари зберігання. Інші, навпаки, усвідомлюють, що вчинено несправедливість, і замислюються над тим, як виправити становище.

Звісно, пропозиції використовувати ці *ембріони для досліджень* або *лікування захворювань* є неприйнятними, оскільки тоді ембріони трактувалися б як звичайний «біологічний матеріал», що передбачає їх знищення. Пропозиція розморожувати ці ембріони й без реактивації застосовувати в наукових дослідженнях як звичайні трупі також неприйнятна³⁷.

Використовувати ці ембріони з метою «лікування» неплідності неетично з тих самих причин, що роблять неприйнятним штучне гетерологічне запліднення, як і будь-яку форму сурогатного материнства³⁸; ця практика породжувала б у майбутньому інші проблеми медичного, психологічного та правового характеру.

Було запропоновано форму «пренатального усиновлення» винятково з метою дозволити народжуватися людським істотам, які, в протилежному випадку приречені на знищення. Однак ця пропозиція, що заслуговує на похвалу з міркувань поваги і захисту людського життя, все ж породжує багато проблем, що не відрізняються від перелічених.

Урешті-решт доводиться констатувати, що тисячі покинутих напризволяще ембріонів *створюють ситуацію несправедливості, виходу з якої нема*. Тому Іоанн Павло II звернувся «до сумління авторитетних у наукових колах людей, зокрема лікарів, із закликом припинити „виробництво“ людських ембріонів, зважаючи на те, що морально прийнятного виходу, який би забезпечив людське майбуття тисячам тисяч „заморожених“

³⁶ Пор.: Donum vitae, I, 6.

³⁷ Пор.: Dignitas personae, 34, 35.

³⁸ Пор.: Donum vitae, II, A, 1—3.

ембріонів, які володіють і завжди володітимуть основними правами людини, не існує, тому вони повинні бути захищені законом»³⁹.

Кріоконсервація овоцитів

20. З метою уникнення серйозних етичних проблем, пов'язаних із кріоконсервацією ембріонів, у контексті методів запліднення *in vitro* запропоновано заморожування овоцитів⁴⁰. Отримавши достатню кількість овоцитів і передбачаючи багато циклів штучної прокреації, планують запліднення лише тих овоцитів, які будуть перенесені в материнське лоно, а решту рекомендують заморожувати для можливого майбутнього запліднення і перенесення в тих випадках, коли перша спроба виявиться невдалою.

Із огляду на це *кріоконсервацію овоцитів з метою використання для штучної прокреації слід визнати морально неприйнятною*.

Редукція ембріонів

21. Деякі методи, що застосовуються для штучної прокреації, передусім перенесення кількох ембріонів до материнського лона, призвели до істотного почастишення багатоплідних вагітностей. Така ситуація, своєю чергою, породила практику так званої редукції ембріонів. Процедура передбачає безпосереднє знищення ембріонів чи плодів у материнському лоні. Парадоксальне рішення вбити людські істоти, які перед тим були об'єктом палкого прагнення, найчастіше породжує страждання та почуття провини, які залишаються на роки.

З етичної точки зору, *редукція ембріонів — це свідомо здійснений селективний аборт*. Це, по суті, навмисна й безпосередня ліквідація однієї або більше невинних людських істот на початковому етапі їх існування, що завжди є серйозним порушенням морального ладу⁴¹.

Аргументи, якими намагаються виправдати редукцію ембріонів, часто будуються на аналогії з природними катастрофами або надзвичайними ситуаціями, в яких, попри добрі наміри всіх сторін, врятувати всіх потерпілих неможливо. Такі аналогії в жодному разі не можуть бути підставою для позитивного морального судження про дію, яка є безпосередньо абортивною. Інколи посилаються на моральні принципи «меншого зла» або «подвійного ефекту», що до подібних випадків не застосовні. Отже,

³⁹ Іоанн Павло II. Промова (1996-05-24), 6.

⁴⁰ Кріоконсервація овоцитів розглядалась і в інших контекстах, які тут не аналізуються. Терміном *овоцит* позначають жіночу статеву клітину, до якої не проник сперматозоїд.

⁴¹ Пор.: Gaudium et spes, 51; Evangelium vitae, 62.

робити те, що за своєю суттю неприйнятне, завжди заборонено, навіть якщо воно має благородну мету: *мета не виправдовує засобів*.

Преімплантаційна діагностика

22. Преімплантаційна діагностика — одна з форм пренатальної діагностики, пов'язана з методами штучного запліднення, вона передбачає генетичну діагностику сформованих *in vitro* ембріонів перед їх перенесенням до материнського лона. Її проводять, щоб *забезпечити перенесення в матку ембріонів, позбавлених дефектів або бажаної статі чи з певними якостями*.

На відміну від інших форм пренатальної діагностики, в яких діагностична фаза чітко відмежована від будь-якої можливої пізнішої елімінації, завдяки чому дитина з медичними проблемами отримує шанс на життя, преімплантаційна діагностика зазвичай передбачає знищення ембріона, означеного як «підозрілий» на генетичні або хромосомні вади, на наявність небажаних якостей чи статі. Преімплантаційна діагностика, що завжди пов'язана зі штучним заплідненням, яке є неприйнятним за своєю суттю, фактично має на меті *селекцію і, як наслідок, деструкцію ембріонів*, тобто ранній аборт. Отож, преімплантаційна діагностика є проявом *євгенічного менталітету*, «який акцептує селективні аборти з метою не допустити народження дітей з аномаліями. Такий спосіб мислення завдає шкоди людській гідності й заслуговує на осуд, оскільки узурпує право визначати вартість людського життя лише за критеріями „нормальності“ та фізичного здоров'я, відкриваючи тим самим шлях до узаконення дітовбивства і евтаназії»⁴².

Трактування людського ембріона виключно як «лабораторного матеріалу» спричиняє *фальсифікацію і дискримінацію поняття людської гідності*. Гідність однаково притаманна кожній людській істоті й не залежить від планів батьків, соціального походження, освітнього чи культурного рівня, фізичного розвитку. Якщо в минулому, коли загалом акцептувалися поняття людської гідності й пов'язані з цим вимоги, існувала дискримінація за ознаками раси, віросповідання чи соціального походження, то сьогодні існує не менш серйозна й несправедлива форма дискримінації, яка виявляється у невизнанні етичного та правового статусу осіб, що страждають від серйозних захворювань або інвалідності. Люди часто забувають, що хворі та інваліди не становлять якоїсь окремої категорії; насправді хвороби та інвалідність супроводжують людське життя і торкаються кожного особисто, навіть тих, хто від них безпосередньо не потерпає. Така дискримінація є аморальною, а тому повинна вважатися юридично неприйнятною. Наш обов'язок полягає в тому, щоб усувати

⁴² Evangelium vitae, 63.

культурні, економічні та соціальні бар'єри, що ускладнюють шлях до повного визнання і захисту прав інвалідів та хворих.

Нові внутрішньоматкові та антипрогестагенні засоби

23. Крім контрацептивних засобів у вузькому значенні цього слова, які унеможливають зачаття внаслідок статевого акту, існують інші технічні засоби, які діють після запліднення, коли ембріон уже сформований, до або після його імплантації в стінку матки. Ці засоби називають внутрішньоматковими, якщо вони перешкоджають імплантації ембріона в материнське лоно, і антипрогестагенними, — якщо призводять до ліквідації вже імплантованого ембріона.

Задля сприяння ширшому використанню внутрішньоматкових засобів⁴³ інколи стверджується, що механізм їх дії вивчений недостатньо. Очевидно, що ми не завжди володіємо повною інформацією про механізм дії тих чи інших фармацевтичних препаратів. Але експериментальні дослідження підтверджують, що *ефект унеможливлення імплантації* обов'язково присутній, навіть якщо це не означає, що «внутрішньоматкові» засоби є причиною абортів кожного разу, коли їх використовують, хоча б тому, що зачаття відбувається не після кожного акту статевих зносин. Слід все ж зазначити, що особа, яка прагне унеможливити імплантацію ембріона, що, імовірно, був зачатий, і з цією метою вживає або приписує цього типу фармакологічні засоби, зазвичай має намір здійснити аборт.

Якщо підтверджується затримка менструації, інколи використовують антипрогестагени⁴⁴, звичайно упродовж одного або двох тижнів після підтвердження затримки. Декларований намір — це відновлення менструації, але фактично йдеться про *аборт щойно імплантованого ембріона*.

Як відомо, аборт є «навмисним і прямим убивством — незалежно від того, яким чином здійснюється, — людської істоти на початковій стадії її існування, яка триває від зачаття до появи на світ»⁴⁵. Із огляду на це, застосування внутрішньоматкових і антипрогестагенних засобів лежить в межах *зріху абортів* і є глибоко аморальним. Крім того, якщо є впевненість, що було здійснено аборт, канонічне право передбачає серйозні карні наслідки⁴⁶.

⁴³ Найпоширенішими внутрішньоматковими засобами (ВМЗ) є спіраль, і так звана таблетка наступного дня.

⁴⁴ Головні антипрогестагенні засоби — таблетка RU 486 (міфепрістон), синтетичні простагландини, метотрексат.

⁴⁵ *Evangelium vitae*, 58.

⁴⁶ Пор.: ККП, кан. 1398; ККСЦ, кан. 1450, § 2; ККП, кан. 1323, 1324. Папська рада у справі тлумачення Кодексу канонічного права констатувала, що поняття абортів в світлі канонічного права — це «вбивство плода будь-яким способом і в будь-який час від моменту зачаття».

ЧАСТИНА ТРЕТЯ

Нові терапевтичні пропозиції, які передбачають маніпулювання ембріоном або генетичною спадщиною людини

24. Набуті упродовж останніх років знання відкрили нові перспективи для регенеративної медицини та лікування захворювань генної етіології. Зокрема, значний інтерес викликали *дослідження ембріональних стовбурових клітин* та ймовірності їх майбутнього терапевтичного використання, навіть попри те, що підтвердження ефективності їх результатів, на відміну від *досліджень у галузі соматичних стовбурових клітин*, досі немає. Оскільки дехто вважає, що успіхами використання ембріональних стовбурових клітин можна виправдати різні форми маніпулювання та нищення людських ембріонів, постала низка проблем у галузі генної терапії — від клонування до використання стовбурових клітин, які вимагають прискіпливої моральної оцінки.

Генна терапія

25. Під терміносполученням «генна терапія» найчастіше розуміють застосування до людей методів генної інженерії з терапевтичною метою, тобто для лікування захворювань генної етіології, хоча останнім часом робляться спроби застосувати генну терапію при лікуванні неспадкових хвороб, зокрема раку.

Теоретично застосування *генної терапії* можливе на двох рівнях: у соматичних клітинах і клітинах зародкової лінії. *Генна терапія соматичних клітин* спрямована на усунення або обмеження генетичних вад на рівні соматичних клітин, тобто не репродуктивних, а тих, із яких утворюються тканини й органи тіла. У такому разі йдеться про процедури над окремими групами клітин, що мають наслідки лише для однієї особи. Натомість *генна терапія клітин зародкової лінії* прагне коригувати генетичні вади зародкових клітин з метою передати досягнуті у даного індивіда терапевтичні ефекти його можливому потомству. Така генна терапія чи то соматичних, чи клітин зародкової лінії може бути здійснена *перед народженням плода*, тоді йдеться про внутрішньоматкову генну терапію, або *після народження*, на дитині або на дорослому.

26. Даючи моральну оцінку, необхідно враховувати такі відмінності. *Процедури, що застосовуються на соматичних клітинах виключно з терапевтичною метою, в принципі є морально прийнятними*. Вони спрямовані на відновлення нормальної генетичної структури людини або на протидію ушкодженням, спричиненим генетичними аномаліями чи іншими пов'язаними з ними патологіями. Зважаючи на те, що генна терапія може

приховувати значний ризик для пацієнта, слід дотримуватися головного етичного принципу: перш ніж здійснити терапевтичне втручання, потрібно упевнитись, що пов'язаний з ним ризик для здоров'я пацієнта або для його фізичної цілісності не буде надмірним або непропорційним щодо важкості патології, яка підлягає лікуванню. Також вимагається згода поінформованого про все пацієнта або його законного представника.

Інакше слід морально оцінювати *генну терапію клітин зародкової лінії*. Будь-які генетичні зміни, здійснені в зародкових клітинах особи, передаються її можливому потомству. Оскільки ризик, пов'язаний з будь-якою генетичною маніпуляцією, високий і поки що не повністю контрольований, *за сучасного стану наукових досліджень дії, що можуть зашкодити потомству, є морально неприйнятними*.

Гіпотетично допускаючи застосування генної терапії на ембріонах, обов'язково слід додати, що йдеться про цей метод лише в контексті запліднення *in vitro*, отже, при цьому набувають чинності всі етичні заперечення, пов'язані з цією процедурою. Необхідно зазначити, що сьогодні генна терапія клітин зародкової лінії у всіх своїх формах є морально неприйнятною.

27. На особливу увагу заслуговує *гіпотеза використання генної інженерії з нетерапевтичною метою*. Дехто припускає можливість використання методів генної інженерії в маніпуляціях, що нібито покликані сприяти вдосконаленню та зміцненню генофонду. У деяких із подібних пропозицій проглядається неповне прийняття чи навіть повне неприйняття цінності людської істоти як доведеного створіння, як особи. Попри технічні труднощі, пов'язані з реалізацією цієї ідеї, а також реальні та потенційні ризики, які звідси випливають, на передній план передусім виступає те, що такі маніпуляції сприяли б евгенічному менталітету й опосередковано призводили б до соціальної стигматизації людей, що не володіють певними якостями, акцентуючи при цьому на якостях, що цінуються певною культурою чи суспільством, але не визначають неповторність окремої людини. Це суперечить постулату про рівність усіх людських істот, що виражається в принципі справедливості, порушення якого, в кінцевому підсумку, завдало б шкоди мирному співжиттю індивідів.

Крім того, постають запитання: хто мав би визначати, які зміни слід вважати позитивними, а які ні, або ж яких меж можуть сягати прагнення окремих осіб, що домагаються вимріяного поліпшення, зваживши, що, по суті, неможливо задовольнити прагнення кожної людини? Будь-які відповіді на ці запитання, без сумніву, впливають із випадкових і спірних критеріїв. Все це наштовхує на висновок, що такі втручання, рано чи пізно, завдали б шкоди загальному благу, створюючи ситуацію, за якої воля одних панувала б над свободою інших. Зрештою, слід також зазначити, що в спробі створити *новий тип людської істоти* можна розпізнати

ідеологічний вимір, згідно з яким людина претендує на право посісти місце свого Творця.

Окреслюючи ці втручання як етично неприйнятні й такі, що передбачають *несправедливе вивищення людини над людиною*, Церква також нагадує про необхідність повернутися до турботи про людей та виховання сприйняття людського життя в його конкретній історичній обмеженій природі.

Клонування людини

28. Під клонуванням людини розуміють безстатеве й агамічне відтворення всього людського організму з метою отримати одну або більше генетично ідентичних «копій» виключно одного предка⁴⁷.

Клонування має дві основні цілі: *репродуктивну* (завершується народженням клонованої дитини), і *терапевтичну*, або дослідницьку.

Репродуктивне клонування теоретично могло б задовольнити певні особливі бажання, як-от: контроль над людською еволюцією; селекція людських істот із досконалими якостями; вибір статі майбутньої дитини; «виробництво» дитини, яка буде «копією» іншої, або «виробництво» дитини для пар, що страждають на неплідність, яка визнана невиліковною.

Терапевтичне клонування пропонується як інструмент отримання ембріональних стовбурових клітин із заздалегідь визначеною генетичною спадщиною, що мало б допомогти розв'язати проблему імунологічної несумісності. Отож, цей тип клонування пов'язаний із використанням стовбурових клітин.

Спроби клонування спричинили справжнє занепокоєння у всьому світі. Різні організації на національному та міжнародному рівнях негативно оцінили клонування людини, і в більшості країн ця практика заборонена.

Клонування людини неприйнятне за своєю суттю, оскільки допроваджує до крайнощів етичний негативізм штучного запліднення, намагається *вигорити нову людську істоту без зв'язку з актом взаємного дарування себе одне одному в подружжі* і навіть ще більш радикально — *без жодного зв'язку з сексуальністю*. Це призводить до маніпулювання та зловживань, які завдають серйозної шкоди людській гідності⁴⁸.

29. Клонування з *репродуктивною* метою нав'язувало б клонованому суб'єктові заздалегідь визначену генетичну ідентичність, фактично

⁴⁷ Сучасна наука пропонує два методи клонування людини: близнюковий поділ і перенесення ядра. *Близнюковий поділ* полягає в штучному відокремленні поодиноких клітин або груп клітин від ембріона на початковій стадії розвитку, а відтак перенесенні їх у матку з метою отримання штучним шляхом ідентичних ембріонів. *Перенесення ядра* полягає у впровадженні ядра, взятого з ембріональної або соматичної клітини, до овоцита, позбавленого ядра, а відтак активації цього овоцита, який має розвинути в ембріон.

⁴⁸ Пор.: Donum vitae, I, 6; Іоанн Павло II. Промова (2005-01-10), 5.

прирікаючи його, як уже зазначалося, на *біологічне рабство*, з якого йому було б важко вирватися. Якщо одна людина привласнила б право самовільно визначати генетичні якості іншої, — це означало б *зневагу і до гідності останньої і до основоположної рівності всіх людей*.

Із особливих відносин, що складаються між Богом та людиною з першої миті її життя, впливає самотність кожної особи, що зобов'язує поважати її унікальність і цілісність, в тому числі біологічну та генетичну. Кожен з нас зустрічає в іншому людську істоту, що своїм існуванням і притаманними їй якостями завдячує любові Бога, і лише любов між друзями становить посередництво, що відповідає задуму Творця і Небесного Отця.

30. Ще небезпечнішим з етичної точки зору є так зване *терапевтичне* клонування. Створення ембріонів для їх наступного знищення, навіть якщо метою є допомога хворим, цілковито несумісне з людською гідністю, оскільки перетворює людське життя вже на ембріональній стадії на об'єкт для використання та знищення. *Принесення в жертву людського життя в терапевтичних цілях є глибоко аморальним*.

Заперечення етичного характеру, що лунають зусібіч, стосовно терапевтичного клонування та використання людських ембріонів, сформованих *in vitro*, підштовхнули деяких дослідників до пошуку нових методів, що нібито дають можливість отримувати стовбурові клітини ембріонального типу, не знищуючи людські ембріони⁴⁹. Ці методи породили немало сумнівів наукового та етичного характеру, що стосуються передусім онтологічного статусу «продукту», отриманого таким шляхом. Поки ці сумніви не розвіяні, слід керуватися правилом, викладеним у енциклопедії *Evangelium vitae*: «Йдеться тут (...) про таку важливу річ з погляду моральної відповідальності, що навіть самої ймовірності існування особи має бути достатньо для виправдання найсуворішої заборони будь-якого втручання, що призводить до вбивства людського ембріона»⁵⁰.

Терапевтичне використання стовбурових клітин

31. Стовбурові клітини — це недиференційовані клітини, що володіють двома основними властивостями: а) здатністю необмежено розмножуватися без диференціації; б) здатністю продукувати проміжні клітини-попередники, з яких походять високодиференційовані клітини, наприклад, нервові, м'язові чи клітини крові.

⁴⁹ Новими методами такого типу є, наприклад, застосування партеногенезу для людини, перенесення зміненого ядра (*Altered Nuclear Transfer*, ANT) і перепрограмування овоцитів (*Oocyte Assisted Reprogramming*, OAR).

⁵⁰ *Evangelium vitae*, 60.

Відколи експериментально доведено, що пересаджені до пошкодженої тканини стовбурові клітини здатні розмножуватись і сприяти її регенерації, відкрилися нові перспективи для розвитку регенеративної медицини, що викликають велике зацікавлення серед науковців усього світу.

До джерел людських стовбурових клітин сьогодні належать ембріон на ранній стадії розвитку, плід, пуповинна кров, різні тканини дорослої людини (кістковий мозок, пуповина, головний мозок, мезенхіма різних органів тощо), а також амніотична рідина. Спочатку дослідники зосереджувалися на *стовбурових клітинах ембріонального походження*, оскільки вважалося, що лише вони володіють унікальною здатністю до розмноження та диференціації. Однак численні дослідження засвідчують, що *стовбурові клітини неембріонального походження* також виявляють певну пластичність. Навіть якщо ці клітини не виявляють такої ж здатності до відновлення або такої ж пластичності, як отримані з ембріонів, експерименти на цих клітинах дають кращі результати, ніж на ембріональних. Чинні сьогодні терапевтичні протоколи передбачають використання неембріональних стовбурових клітин, і з цією метою започатковано багатогалузеві дослідження, що відкривають нові перспективні можливості.

32. Щоб визначитися з етичною оцінкою, необхідно розглянути як *методи отримання стовбурових клітин*, так і *ризиків, пов'язаних з їх клінічним та експериментальним використанням*.

Методи отримання стовбурових клітин слід розглядати у зв'язку з джерелом їх походження. Прийнятними вважаються методи, які не завдають серйозної шкоди суб'єктові, від якого беруть стовбурові клітини. Ця умова зазвичай виконується, якщо їх взято: а) з тканин дорослого організму; б) з пуповинної крові під час пологів; в) з тканин плода, що помер природною смертю. Отримання стовбурових клітин від живого людського ембріона неминуче призводить до його загибелі, а отже, категорично неприйнятне. У цьому випадку «дослідження, незалежно від результатів, які можуть бути позитивними в терапії, насправді не служать людині. Їх ціною є, по суті, знищення людських істот, яким притаманна гідність, як і іншим індивідам та й тим же дослідникам. Сама історія засудила таку науку в минулому й засуджуватиме в майбутньому, не тільки тому, що цій науці не вистачає світла Божого, але також і тому, що вона не гідна людини»⁵¹.

Використання ембріональних стовбурових клітин (або отриманих із них диференційованих клітин), наданих при потребі іншими дослідниками, які отримали їх, знищуючи ембріони, а також комерційно доступних, породжує серйозні етичні проблеми з позиції виникнення спокуси та співпраці зі злом⁵².

⁵¹ Бенедикт XVI. Промова (2006-09-16).

⁵² Пор.: Dignitas personae, 34, 35.

Клінічне використання стовбурових клітин, отриманих прийнятними методами, жодних застережень морального характеру не викликає. Слід, однак, дотримуватись загальних принципів медичної етики, діяти науково виважено і розсудливо, зводячи до мінімуму будь-які ризики для пацієнта, полегшуючи обмін інформацією між науковцями та вичерпно інформуючи широку громадськість.

Слід надавати підтримку дослідженням у сфері використання неембріональних стовбурових клітин, оскільки це не створює етичних проблем⁵³.

Спроби гібридизації

33. Останнім часом для перепрограмування ядер людської соматичної клітини застосовують тваринні овоцити. Цей метод, що називається *гібридним клонуванням*, дає можливість отримати ембріональні стовбурові клітини без використання людських овоцитів.

З етичної точки зору такі процедури є посяганням на гідність людської істоти, оскільки передбачають *змішування людських і тваринних генетичних елементів, що може призвести до порушення специфічної ідентичності людини*. Можливе використання стовбурових клітин, узятих з цих ембріонів, пов'язувалося б також із додатковими ризиками для здоров'я (поки що невідомими), спричиненими наявністю тваринного генетичного матеріалу в їх цитоплазмі. Свідомо наражати людину на такі ризики морально й етично неприпустимо.

Використання людського «біологічного матеріалу» неприйнятної походження

34. Для наукових досліджень та виробництва вакцин або інших продуктів інколи використовуються клітинні лінії, які є результатом неприйнятної втручання в людське життя або фізичну цілісність людської істоти. Зв'язок з несправедливою діяльністю може бути безпосереднім або опосередкованим, позаяк ідеться загалом про клітини, що відновлюються легко і в надлишку. Цей «матеріал» інколи надається на комерційній основі, а інколи безкоштовно розподіляється серед дослідних центрів державними установами, відповідно до законодавства. Все це породжує *різноманітні проблеми етичного характеру, пов'язані з виникненням спокуси та співпраці зі злом*. Із огляду на це, доречно окреслити загальні принципи, послуговуючись якими, люди сумління швидше знайдуть вихід із ситуації, в яку вони можуть потрапити в своїй професійній діяльності.

«Нові форми втручань на людських ембріонах слід морально оцінювати так само, як і аборт, оскільки вони, хоч і передбачають цілі, прийнятні

⁵³ Пор.: Бенедикт XVI. Промова (2006-09-16).

за своєю суттю, неминуче призводять до вбивства ембріонів. Це стосується експериментування на ембріонах, яке дедалі ширше застосовується в сфері біомедичних досліджень і дозволяється законодавством деяких країн... Використання людських ембріонів та плодів як об'єктів експериментів є злочином проти їх гідності як людських істот, що так само, як і вже народжена дитина й кожна людина, мають право на повагу»⁵⁴. Такі експерименти завжди становлять серйозну моральну проблему»⁵⁵.

35. Інструкція *Donum vitae* сформулювала загальний принцип, якого слід дотримуватись у тих випадках, коли дослідники використовують «біологічний матеріал» неприйняттого походження, отриманий поза їх дослідним центром або у вільному продажу: «Останки людських ембріонів або плодів, незалежно від того, свідомо була перервана вагітність чи ні, заслуговують на таку ж пошану, як і інші людські останки. Зокрема, вони не можуть бути об'єктом розчленування або розтину, якщо їх смерть ще не підтверджена, і без згоди батьків або матері. Крім того, завжди слід дотримуватись моральних принципів, щоб не стати співучасником навмисного переривання вагітності й уникнути ризику співпраці зі злом»⁵⁶.

Стосовно такої ситуації сформульованій деякими комітетами з етичких критерій незалежності є недостатнім. Цей критерій допускає використання «біологічного матеріалу» неприйняттого походження за умови, що існує чітке розмежування між тими, хто продукує, заморожує і знищує ембріони, та тими, хто провадить наукові дослідження. Цей критерій не дає змоги уникнути суперечності переконань особі, яка стверджує, що не схвалює несправедливості, скоєної іншими, і водночас використовує у своїй роботі «біологічний матеріал», отриманий іншими внаслідок цієї несправедливості. Коли несправедлива діяльність підтримується законодавством, яке регулює систему охорони здоров'я та науку, потрібно дистанціюватись від неприйнятних аспектів цієї системи, щоб не створювалося враження, що відверто несправедлива діяльність певною мірою толерується або мовчазно сприймається⁵⁷. Будь-який прояв прийняття фактично засвідчував би байдужість до таких дій чи навіть їх підтримку в деяких медичних і політичних колах.

У когось може скластися враження, що викладені вище міркування означають, що вчені з чистим сумлінням зобов'язані активно виступати проти всіх неприйнятних дій у сфері медицини, таким чином надмірно

⁵⁴ *Evangelium vitae*, 63.

⁵⁵ Пор.: Там само, 62.

⁵⁶ *Donum vitae*, I, 4.

⁵⁷ Пор.: *Evangelium vitae*, 73: «Аборти і евтаназія, таким чином, є злочинами, які жоден людський закон не може виправдати. Немає жодного обов'язку совісті підпорядковуватись таким законам; натомість є конкретний обов'язок протистояти їм спротивом сумління». Право на спротив сумління як вираження права на свободу совісті має бути захищене цивільним законодавством.

розширюючи межі своєї етичної відповідальності. Насправді уникнення спокуси та співпраці зі злом є їхнім повсякденним професійним обов'язком, адже вони повинні працювати чесно, захищаючи найцінніше — життя людини, усупереч несправедливому законодавству. Обов'язок відмовитись від використання «біологічного матеріалу», навіть за відсутності тісного зв'язку між дослідниками й тими, хто здійснює процедури штучного запліднення чи аборт, а також неукладання попередніх домовленостей з центрами, що займаються штучним заплідненням, впливає з обов'язку виразити спротив у сфері, що стосується власної дослідницької праці, як *щодо глибоко несправедливого законодавчого розв'язання, так і задля захисту цінності людського життя*. Отже, критерій незалежності є необхідним, але може бути етично недостатнім.

Звичайно, на загальному тлі постають *різні рівні відповідальності*. Серйозні причини могли б морально виправдати застосування «біологічного матеріалу». Наприклад, загроза здоров'ю дитини може спонукати її батьків скористатися вакциною, розробленою з використанням клітинних ліній неприйнятного походження. Однак обов'язок усіх зацікавлених полягає в тому, щоб висловити протест і вимагати від чиновників системи охорони здоров'я забезпечити наявність і доступність інших видів вакцин. Водночас слід пам'ятати, що на виробництвах, де використовуються клітинні лінії неприйнятного походження, відповідальність осіб, які ухваляють рішення щодо напрямів виробництва, і тих, хто не має жодного голосу, не є однаковою.

Нагальна потреба *мобілізувати сумління на захист життя* змушує нагадати персоналу системи охорони здоров'я, що «сьогодні їхня відповідальність зростає величезною мірою. Найглибше натхнення і найбільшу підтримку слід черпати саме з притаманного та безперечного етичного виміру лікарської професії, про що свідчить перевірена часом і актуальна дотепер *клятва Гіппократа*, яка вимагає, щоб лікар сповідував абсолютну повагу до людського життя та його святості»⁵⁸.

ВИСНОВКИ

36. Час від часу Церкві закидають, що її моральне вчення містить надто багато заборон. Насправді ж це вчення ґрунтується на визнанні й розвитку всіх благ, якими Творець обдарував людину, — життя, пізнання, свободи й любові. Тому на особливу повагу заслуговує не лише пізнавальна діяльність людини, а й практична, наприклад, створення нових технологій. Беручи участь у творчій могутності Бога, людина своєю діяльністю покликана перетворювати створене Ним, упорядковуючи багаті ресурси, щоб вони служили благополуччю людства й гідності особи в її цілісності.

⁵⁸ Evangelium vitae, 89.

Також людина повинна захищати цінності та внутрішню (первозданну) красу створеного.

Історія людства, однак, свідчить, що людина зловживала й продовжує зловживати владою та здібностями, дарованими їй Богом, через що виникають *різні форми дискримінації та утисків* слабких і беззахисних. Щоденні посягання на людське життя, тотальна бідність, що охоплює великі райони, де люди вмирають від голоду та хвороб, позбавлені доступу до теоретичних і практичних знань, водночас наявних у надлишку в багатьох країнах, бурхливий розвиток технологій і промисловості, що створює реальну загрозу екологічних катастроф, використання наукових досягнень фізики, хімії та біології для воєнних цілей, багато воєнних конфліктів, що розділяють народи та культури, — ось лише невеликий перелік найбільш очевидних свідчень того, як людина може злочинно використовувати свої здібності і ставати собі найбільшим ворогом, втрачаючи розуміння свого особливого покликання співпрацювати в творчому ділі Бога.

Попри все, історія людства фіксує також реальний *прогрес у розумінні та визнанні цінності й гідності особи* як фундамент прав та етичних імперативів, що покладені в основу будови людського суспільства. Саме задля підтримки людської гідності заборонені будь-які правила поведінки й стиль життя, що нівечать цю гідність. Не тільки етичні, а й юридичні та політичні заборони різних форм расизму та рабства, дискримінації та маргіналізації жінок, дітей, хворих та інвалідів є очевидними свідченнями визнання невід'ємної цінності й гідності кожної людської істоти, а також реальною ознакою прогресу людства. Інакше кажучи, законність будь-якої заборони ґрунтується на необхідності захисту істинного морального блага.

37. Якщо тривалий час визначником прогресу людини і суспільства був насамперед *розвиток* промисловості й виробництва споживчих благ, то сьогодні — це *розвиток* наукових досліджень у галузі інформаційних технологій, генетики, медицини та біотехнологій, що мають величезне значення для майбутнього людства, однак не позбавлені очевидних і неприйнятних зловживань. «Як сто років тому перед лицем загрози для недоторканного права на працю Церква, не вагаючись, стала на захист прав робітничого класу, проголошуючи священне право робітника як особи, так само тепер, коли інша категорія осіб зазнає утисків у фундаментальному праві на життя, Церква почувається зобов'язаною висловлюватись з тією ж відвагою від імені тих, хто голосу не має. Голос Церкви завжди є євангелічним закликком на захист бідних світу цього, беззахисних, оточених погордою, зневажених у їхніх людських правах»⁵⁹.

Зважаючи на доктринальний і пастирський характер Церкви, Конгреґація у справах доктрини віри з почуття обов'язку прагне підтвердити

⁵⁹ Іоанн Павло II. Послання (1991-05-19).

гідність та основоположні й невід'ємні права кожної людської істоти, зокрема на початкових стадіях існування, і прямо наголосити на необхідності захисту їх прав і поваги.

Виконання цього обов'язку вимагає відваги протистояти всіляким проявам дискримінації ненароджених людських істот, які володіють гідністю, тому що також створені за образом Бога. *За кожним «ні», вимовленим після значних зусиль, яких потребувало розмежування добра і зла, криється переконливе «так» визнанню гідності та невід'ємної цінності кожної покликаної до життя неповторної людської істоти.*

Вірний християнин з усіх сил прагнучим поширювати нову культуру життя, приймаючи зміст цієї Інструкції з релігійною згодою духу, знаючи, що Бог завжди обдаровує благодаттю, необхідною для дотримання Його заповідей, і що в кожній людській істоті, передусім у найменших серед нас, зустрічаємо самого Христа (див. Мт 25, 40). Крім того, всі люди доброї волі, особливо лікарі та дослідники, які відкриті для діалогу й хочуть пізнати істину, можуть зрозуміти ці принципи і судження, спрямовані на захист беззахисної людської істоти в її початкових стадіях життя, і сприяти поширенню більш гуманної цивілізації.

Верховний Понтифік Бенедикт XVI на аудієнції 20 червня 2008 р. схвалив підписаному нижче кардиналу-префекту цю Інструкцію, прийняту на черговій сесії Конгрегації, і доручив її опублікувати.

Рим, Конгрегація у справах доктрини віри, 8 вересня 2008 року, свято Різдва Пресвятої Діви Марії.

Вільям кардинал Левада
Префект,

+ Луїс Ф. Ладарія, SJ
Титулярний архієпископ Тібіки
Секретар

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

2 Пт	Друге послання апостола Петра (Новий завіт)
Бут.	Книга Буття (Старий Завіт)
Еф.	Послання до Ефесян (Новий Завіт)
Йо.	Євангеліє від Йоана (Новий завіт)
Лк	Євангеліє від Луки (Новий Завіт)
Мр	Євангеліє від Марка (Новий Завіт)
Мт	Євангеліє від Матея (Новий Завіт)
Рим.	Послання до Римлян (Новий завіт)
Arcanum Divinae Sapientiae	<i>Leo PP. XIII. Arcanum Divinae Sapientiae</i> (10.02.1880) : Epistola encyclica // Acta Sanctae Sedis. — 1879/1880. — Vol. 12. — P. 385—402.
Casti connubii	<i>Pius PP. XI. Casti connubii : Litterae encyclicae</i> (31.12.1930) // Acta Apostolicae Sedis. — 1930. — Vol. 22, № 13. — P. 539—592.
Dignitatis humanae	<i>Dignitatis humanae : Declaratio de libertate religiosa</i> (07.12.1965) / Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II // Acta Apostolicae Sedis. — 1966. — Vol. 58, № 14. — P. 929—946.
Dives in misericordia	<i>Ioannes Paulus PP. II. Dives in misericordia : Litterae encyclicae</i> (30.11.1980) // Acta Apostolicae Sedis. — 1980. — Vol. 72, № 9. — P. 1177—1232.
Donum vitae	<i>Donum vitae : Instructio de observantia erga vitam humanam nascentem deque procreationis dignitate tuenda</i> (22.02.1987) / Congregatio pro doctrina fidei // Acta Apostolicae Sedis. — 1988. — Vol. 80, № 1. — P. 70—102.
Evangelium vitae	<i>Ioannes Paulus PP. II. Evangelium vitae : Litterae encyclicae</i> (25.03.1995) // Acta Apostolicae Sedis. — 1995. — Vol. 57, № 5. — P. 401—522.
Familiaris consortio	<i>Ioannes Paulus PP. II. Familiaris consortio : Adhortatio apostolica</i> (22.11.1981) // Acta Apostolicae Sedis. — 1982. — Vol. 74, № 2. — P. 81—191.
Fides et ratio	<i>Ioannes Paulus PP. II. Fides et ratio : Litterae encyclicae</i> (14.09.1998) // Acta Apostolicae Sedis. — 1999. — Vol. 91, № 1. — P. 5—88.
Gaudium et spes	<i>Gaudium et spes : Constitutio pastoralis de Ecclesia in mundo huius temporis</i> (07.12.1965) / Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II // Acta Apostolicae Sedis. — 1966. — Vol. 58, № 15. — P. 1025—1120.
Humanae vitae	<i>Paulus PP. VI. Humanae vitae : Litterae encyclicae</i> (25.07.1968) // Acta Apostolicae Sedis. — 1968. — Vol. 60, № 9. — P. 481—503.

- Humani generis *Pius PP. XII. Humani generis : Litterae encyclicae (12.08.1950) // Acta Apostolicae Sedis. — 1950. — Vol. 42, № 11. — P. 561—578.*
- Iura et bona *Iura et bona : Declaratio de euthanasia (05.05.1980) / Sacra Congregatio pro Doctrina Fidei // Acta Apostolicae Sedis. — 1980. — Vol. 72, № 4. — P. 542—552.*
- Mater et Magistra *Ioannes PP. XXIII. Mater et Magistra : Litterae encyclicae (15.05.1961) // Acta Apostolicae Sedis. — 1961. — Vol. 53, № 8. — P. 401—464.*
- Persona humana *De quibusdam quaestionibus ad sexualem ethicam spectantibus : Declaratio (29.12.1975) / Sacra Congregatio pro Doctrina Fidei // Acta Apostolicae Sedis. — 1976. — Vol. 68, № 1. — P. 77—96.*
- Populorum progressio *Paulus PP. VI. Populorum progressio : Litterae encyclicae (26.03.1967) // Acta Apostolicae Sedis. — 1967. — Vol. 59, № 4. — P. 257—299.*
- Quaestio de abortu procurato *Quaestio de abortu procurato : Declaratio de abortu procurato (18.11.1974) / Sacra Congregatio pro Doctrina Fidei // Acta Apostolicae Sedis. — 1974. — Vol. 66, № 12. — P. 730—747.*
- Redemptor hominis *Ioannes Paulus PP. II. Redemptor hominis : Litterae encyclicae (04.03.1979) // Acta Apostolicae Sedis. — 1979. — Vol. 71, № 4. — P. 257—324.*
- Sollemnis Professio Fidei *Paulus PP. VI. Sollemnis Professio Fidei (30.06.1968) // Acta Apostolicae Sedis. — 1968. — Vol. 60, № 8. — P. 433—445.*
- Veritatis splendor *Ioannes Paulus PP. II. Veritatis splendor : Litterae encyclicae (06.08.1993) // Acta Apostolicae Sedis. — 1993. — Vol. 85, № 12. — P. 1133—1228.*
- Бенедикт XVI. Промова (2006-02-27) *Benedictus PP. XVI. Ad Generalem Coetum Pontificiae Academiae pro vita tuenda (27.02.2006) : Allocutio // Acta Apostolicae Sedis. — 2006. — Vol. 98, № 4. — P. 263—266. — ит.*
- Бенедикт XVI. Промова (2006-09-16) *Benedictus PP. XVI. Ad Congressum Internationalem a Pontificia Academia pro Vita paratum (16.09.2006) : Allocutio // Acta Apostolicae Sedis. — 2006. — Vol. 98, № 10. — P. 693—695. — ит.*
- Бенедикт XVI. Промова (2008-04-18) *Benedetto XVI. Ai partecipanti all'Assemblea Generale delle Nazioni Unite : I diritti umani vanno radicati nella giustizia (18.04.2008) : Discorso // Insegnamenti di Benedetto XVI, 2008. — Città del Vaticano : Libreria Editrice Vaticana, 2009. — IV, 1 (gennaio—giugno). — P. 618—626. — фр., англ.*
- Бенедикт XVI. Промова (2008-05-10) *Benedetto XVI. Ai partecipanti al Congresso Internazionale organizzato nel quarantesimo anniversario dell' «Humanae vitae» : Un insegnamento vero e lungimirante (10.05.2008) : Discorso // Insegnamenti di Benedetto XVI, 2008. — Città del Vaticano : Libreria Editrice Vaticana, 2009. — IV, 1 (gennaio—giugno). — P. 753—756.*

- Іоанн Павло II. По-
слання (1991-05-19) *Ioannes Paulus PP. II. Ad universos episcopos : de vita hominis tuenda (19.05.1991) : Nuntii scripto dati // Acta Apostolicae Sedis. — 1992. — Vol. 84, № 4. — P. 318—321. — іт.*
- Іоанн Павло II. Про-
мова (1980-01-16) *Giovanni Paolo II. L'uomo-persona diventa dono nella libertà dell'amore (16.01.1980) : Discorso // Insegnamenti di Giovanni Paolo II, 1980. — Città del Vaticano : Libreria Editrice Vaticana, 1980. — III, 1 (gennaio—giugno). — P. 148—156.*
- Іоанн Павло II. Про-
мова (1980-10-27) *Ioannes Paulus PP. II. Ad quosdam italos artis medicae et chirurgicae peritos occasione oblata eorum conventus Romae habiti : recentiores quaestiones ad ethicae christianae normam perpenduntur (27.10.1980) : Allocutio // Acta Apostolicae Sedis. — 1980. — Vol. 72, № 8. — P. 1125—1129. — іт.*
- Іоанн Павло II. Про-
мова (1982-10-23) *Ioannes Paulus PP. II. Ad eos qui conventui de biologiae experimentis in Vaticana Civitate habito interfuere : Summus Pontifex aperte reprobatur tractationes germinis humani experimenti causa (23.10.1982) : Allocutio // Acta Apostolicae Sedis. — 1983. — Vol. 75, № 1. — P. 35—39. — англ.*
- Іоанн Павло II. Про-
мова (1982-12-03) *Giovanni Paolo II. Ai partecipanti al convegno del «Movimento per la vita» : Il progresso scientifico non può prescindere dalla dignità del trascendente destino dell'uomo (03.12.1982) : Discorso // Insegnamenti di Giovanni Paolo II, 1982. — Città del Vaticano : Libreria Editrice Vaticana, 1982. — V, 3 (luglio—dicembre). — P. 1509—1513.*
- Іоанн Павло II. Про-
мова (1983-09-17) *Jan Paweł II. Do uczestników seminarium «Odpowiedzialne rodzicielstwo» : Chrześcijańskie powołanie małżonków może wymagać także heroizmu (17.09.1983) : Allocutio // Nauczanie Papieskie Jana Pawła II, 1983. — Poznań : Pallottinum, 1999. — VI, 2 (lipiec—grudzień). — P. 250—253.*
- Іоанн Павло II. Про-
мова (1983-10-29) *Ioannes Paulus PP. II. Ad eos qui XXXV coetui Consociationis medicorum ab omnibus nationibus interfuerunt coram admissos (29.10.1983) : Allocutio // Acta Apostolicae Sedis. — 1984. — Vol. 76, № 4. — P. 389—395. — фр.*
- Іоанн Павло II. Про-
мова (1996-05-24) *Ioannes Paulus PP. II. Ad quosdam iuris peritos coram admissos (24.05.1996) : Allocutio // Acta Apostolicae Sedis. — 1996. — Vol. 88, № 12. — P. 939—944. — іт.*
- Іоанн Павло II. Про-
мова (2001-03-03) *Ioannes Paulus PP. II. Ad sodales Pontificiae Academiae pro Vita (03.03.2001) : Allocutio // Acta Apostolicae Sedis. — 2001. — Vol. 93, № 7. — P. 445—448. — іт.*
- Іоанн Павло II. Про-
мова (2005-01-10) *Ioannes Paulus PP. II. Ad Corpus Legatorum apud Apostolicam Sedem (10.01.2005) : Allocutio // Acta Apostolicae Sedis. — 2005. — Vol. 97, № 2. — P. 151—157. — фр.*
- ККП
ККСЦ
- Кодекс канонічного права
Кодекс Канонів Східних Церков

- Конгрегація у справах доктрини віри. Декрет (1929-08-02) *Dubium* : Decretum (02.08.1929) / Suprema Sacra Congregatio S. Omen // Acta Apostolicae Sedis. — 1929. — Vol. 21, № 10. — P. 490—490.
- Павло VI. Промова (1965-10-04) *Paulus PP. VI*. Summi Pontificis allocutio in Consilio Nationum Unitarum (04.10.1965) : Allocutio // Acta Apostolicae Sedis. — 1965. — Vol. 57, № 13. — P. 877—885. — фр.
- Павло VI. Промова (1972-12-09) *Paulus PP. VI*. Ad italicos Iuris peritos catholicos qui XXIII Conventui, eorum favente Societate habito, interfuerunt (09.12.1972) : Allocutio // Acta Apostolicae Sedis. — 1972. — Vol. 64, № 12. — P. 776—779. — іт.
- Павло VI. Промова (1975-12-25) *Paulus PP. VI*. In foro ad Basilicam S. Petri patente habita a Beatissimo Patre nocte Nativitatis Domini nostri Iesu Christi, Anno Sacro Iubilaei exeunte (25.12.1975) : Allocutio // Acta Apostolicae Sedis. — 1976. — Vol. 68, № 2. — P. 143—145. — іт.
- Пій XII. Промова (1944-11-12) *Pio XII*. All'Unione Italiana Medico-Biologica di «San Luca» (12.11.1944) : Allocuzione // Discorsi e Radiomessaggi (VI). — Città del Vaticano : Tipografia Poliglotta Vaticana, 1960, P. 181—196.
- Пій XII. Промова (1949-09-29) *Pius PP. XII*. Participantibus conventus internationalis quarti medicorum catholicorum, Romae coadunatis (29.09.1949) : Allocutio // Acta Apostolicae Sedis. — 1949. — Vol. 41, № 13. — P. 557—561. — фр.
- Пій XII. Промова (1951-10-29) *Pius PP. XII*. Iis quae interfuerunt Conventui Unionis Catholicae Italicae inter Ostetrices, Romae habito (29.10.1951) : Allocutio // Acta Apostolicae Sedis. — 1951. — Vol. 43, № 17. — P. 835—854. — іт.
- Пій XII. Промова (1953-10-08) *Pius PP. XII*. Iis qui interfuerunt Conventui XXVI a Sodalitate Italica de Urologia indicto (08.10.1953) : Allocutio // Acta Apostolicae Sedis. — 1953. — Vol. 45, № 14. — P. 673—679. — фр.
- Пій XII. Промова (1956-05-19) *Pius PP. XII*. Iis qui interfuerunt Conventui universali de fecunditate et sterilitate humana, Neapoli indicto (19.05.1956) : Allocutio // Acta Apostolicae Sedis. — 1956. — Vol. 48, № 9. — P. 467—474. — фр.
- Пій XII. Промова (1958-09-12) *Pius PP. XII*. Iis qui interfuerunt Conventui VII internationali a «Societate internationali Hematologiae» Romae habito, cuius propositis quaesitis Summus Pontifex respondit (12.09.1958) : Allocutio // Acta Apostolicae Sedis. — 1958. — Vol. 50, № 15. — P. 732—740. — фр.
- Хартія прав сім'ї (1983-10-22) *Документи* Католицької церкви про шлюб та сім'ю : від Лева XIII до Бенедикта XVI. — Львів : Колесо, 2008. — 660 с.

ЗМІСТ

DONUM VITAE. Інструкція про повагу до людського життя, що народжується, і гідність прокреації. Відповіді на деякі питання сьогодення.....	3
ПЕРЕДМОВА.....	5
ВСТУП.....	5
1. Біомедичні дослідження та вчення Церкви.....	5
2. Наука і техніка на службі людській особі.....	7
3. Антропология і втручання у біомедичній сфері.....	7
4. Фундаментальні критерії морального судження.....	9
5. Вчення Магістеріуму.....	9
I. ПОВАГА ДО ЛЮДСЬКИХ ЕМБРІОНІВ.....	10
1. Якої поваги заслуговує людський ембріон, з огляду на його сутність та ідентичність?.....	10
2. Чи пренатальна діагностика є морально прийнятною?.....	12
3. Чи терапевтичні втручання, які здійснюються над людськими ембріонами, є прийнятними?.....	13
4. Якої моральної оцінки заслуговують дослідження та випробування на людських ембріонах і плодах?.....	13
5. Якої моральної оцінки заслуговує використання з дослідницькою метою ембріонів, отриманих шляхом запліднення <i>in vitro</i> ?.....	15
6. Як слід оцінювати інші методи маніпуляції ембріонами, пов'язані з «допоміжними репродуктивними технологіями»?.....	15
II. ВТРУЧАННЯ У ЛЮДСЬКУ ПРОКРЕАЦІЮ.....	16
A. Штучне гетерологічне запліднення.....	17
1. Чому людська прокреація повинна відбуватися у подружжі?.....	17
2. Чи штучне гетерологічне запліднення не суперечить гідності подружньої пари та правді про подружжя?.....	18
3. Чи сурогатне материнство є морально прийнятним?.....	19
B. Штучне гомологічне запліднення.....	20
4. Яким з моральної точки зору повинен бути зв'язок між прокреацією і подружнім актом?.....	20
5. Чи є морально прийнятним гомологічне запліднення <i>in vitro</i> ?.....	22
6. Якої моральної оцінки заслуговує штучна гомологічна інсемінація?.....	23
7. Який моральний критерій слід застосовувати щодо медичного втручання у людську прокреацію?.....	24
8. Страждання, спричиненні неплідністю подружжя.....	25
МОРАЛЬ І ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО.....	26
ВИСНОВОК.....	28

DIGNITAS PERSONAE. Інструкція стосовно деяких питань біоетики	31
ВСТУП	33
ЧАСТИНА ПЕРША	34
Антропологічні, богословські та етичні аспекти людського життя і прокреації	34
ЧАСТИНА ДРУГА	38
Нові проблеми, пов'язані з прокреацією	38
Допоміжні репродуктивні технології	38
Запліднення <i>in vitro</i> та умисне знищення ембріонів	40
Інтрацитоплазматична ін'єкція сперми (<i>Intra Cytoplasmic Sperm Injection (ICSI)</i>)	42
Заморожування ембріонів	42
Кріоконсервація овоцитів	44
Редукція ембріонів	44
Преімплантаційна діагностика	45
Нові внутрішньоматкові та антипрогестагенні засоби	46
ЧАСТИНА ТРЕТЯ	47
Нові терапевтичні пропозиції, які передбачають маніпулювання ембріоном або генетичною спадщиною людини	47
Генна терапія	47
Клонування людини	49
Терапевтичне використання стовбурових клітин	50
Спроби гібридизації	52
Використання людського «біологічного матеріалу» неприйнятного походження	52
ВИСНОВКИ	54
УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ	57

Наукове видання

DONUM VITAE

Інструкція про повагу до людського життя,
що народжується, і гідність прокреації.
Відповіді на деякі питання сьогодення

DIGNITAS PERSONAE

Інструкція стосовно деяких питань біоетики

Переклад та редагування: *Б. О. Савчика, Р. І. Попа*

Літературний редактор *Л. Л. Кириєнко*

Комп'ютерна верстка *В. І. Фіцика*

Дизайн обкладинки *М. З. Царика*

Відповідальний за випуск *Б. О. Савчик*

Формат $60 \times 90 \frac{1}{16}$. Гарнітура Times New Roman.

Папір крейдований. Офсетний друк.

Ум. друк. арк. 3,88. Обл.-вид. арк. 3,44. Зам. № 08/09.

Видавництво ЛОБФ «Медицина і право»:

Свідоцтво держ. реєстру: Серія ЛВ № 43.

Віддруковано ТЗОВ «Простір-М»:

79000, м. Львів, вул. П. Чайковського, 27

тел.: (032) 261-09-04, 261-09-05

Свідоцтво держ. реєстру: Серія ДК № 2167.

ISBN 978-968-2018-32-4

9 789662 019124